

Nemi sztereotípiák megjelenése az oktatásban és a pályaválasztásban

A nemi sztereotípiák rendszerszintű társadalmi problémákhoz vezetnek, amelyek a számtalan területen fejtik ki káros hatásukat. Következésményeik nem korlátozódnak az élet körülhatárolt területeire, annak minden elemét áthatják és kölcsönös kapcsolatban állnak egymással. Annak érdekében, hogy a nemek közötti egyenlőtlenségeket hosszú távon is felszámoljuk és változást érvényesítsünk, szükséges, de önmagában nem elégséges a tünetekre és a következményekre fókuszálni, azért is tennünk kell, hogy ezeket a nemi alapú sztereotípiákat és negatív következményeiket megelőzzük.

Az **Amnesty International Magyarország** nemek közötti egyenlőség programjának elsőszámú célja a nők munkaerőpiaci hátrányos megkülönböztetésének felszámolása. Azért, hogy ezt minél hatékonyabban elérhessük, egy többszintű programot dolgozunk ki, ami egyéni, szervezeti és társadalmi szinten is tesz a nemek közötti egyenlőség elősegítéséért. További célunk, hogy a probléma kezelése mellett annak megelőzését is elősegítsük. Ennek érdekében a Medián Közvélemény- és Piackutató Intézettel egy komplex kutatást végeztünk, amely segítségével feltérképeztük a nemi sztereotípiák megjelenését az oktatás különböző szintjein (óvoda, általános iskola, középiskola), valamint azok pályaválasztásra gyakorolt hatásait. Kutatásunk további célja volt, hogy ne csupán a problémát járjuk körül, hanem olyan eszközöket, módszereket is megismerjünk, melyek alkalmazásával oktatási és tudásbővítő programokat dolgozunk ki a **Nők a Tudományban Egyesülettel**, illetve az **Emberség Erejével Alapítvánnyal** együtt az Európai Unió társfinanszírozásával^{1 2}. A „Szabad a pálya” elnevezésű projekt segítségével mindannyian tehetünk azért, hogy kijelölt életutak helyett lehetőségeket teremtsünk.

¹ 101088233-EXPAND-CERV-2022-GE

² Az Európai Unió társfinanszírozásával. A kiadványban foglaltak nem szükségszerűen tükrözik az Európai Unió álláspontját. Az Európai Unió ezekért semmilyen felelősséget nem vállal.

Tartalom

Bevezetés.....	4
Nemi sztereotípiák és azok következményei Magyarországon.....	4
Nemi sztereotípiák és szocializáció.....	5
Az oktatás szerepe.....	6
Óvoda.....	6
Általános Iskola.....	6
Középiskola.....	6
Következmények.....	6
Nemi sztereotípiák kutatása az oktatás három szintjén.....	7
Fókuszcsoportos interjúk.....	7
Óvodás korcsoport.....	8
Minta leírása.....	8
Nemi sztereotípiák, nemek között észlelt különbségek.....	8
Nemi sztereotípiák és nemi alapon történő differenciálás.....	8
Pályaorientáció.....	9
További lehetőségek.....	9
Általános iskolás korcsoport.....	10
Minta leírása.....	10
Nemi sztereotípiák, nemek között észlelt különbségek.....	11
Nemi sztereotípiák és nemi alapon történő differenciálás.....	11
Pályaorientáció.....	12
További lehetőségek.....	13
Középiskolás korcsoport.....	13
Minta leírása.....	13
Nemi sztereotípiák, nemek között észlelt különbségek.....	14
Nemi sztereotípiák és nemi alapon történő differenciálás.....	14
Pályaorientáció.....	15
További lehetőségek.....	15
Összegzés.....	16
Kérdőíves vizsgálat.....	17
A kérdőív felépítése.....	17
A minta leírása.....	18
Leíró eredmények.....	19
Nemi sztereotípiákkal kapcsolatos attitűd és tájékozottság.....	19
Szakmai jövőkép.....	20
Iskolai tapasztalatok.....	22
Tájékozódás és igények.....	24
Összegzés.....	28
Felhasznált irodalom.....	30

Bevezetés

Nemi sztereotípiák és azok következményei Magyarországon

A nemi sztereotípiák világszerte megjelennek, azonban azok mértéke országonként eltérő annak függvényében, hogy az adott társadalom különböző szereplői (oktatás, média, döntéshozó szervek, intézmények, állami vezetés stb.) mennyiben tesznek azok felszámolásáért. Egy [2017-es Eurobarométer felmérés](#) szerint a magyarok közel 79%-a gondolja úgy, hogy a nők elsődleges feladata, hogy gondoskodjanak az otthonukról és családjukról, míg a férfiaké, hogy pénzt keressenek. Ez az érték az EU átlagot (közel 44%) jelentősen meghaladja, így Magyarországon az Európai Unióban a második legmagasabb a nemi sztereotípiákat mérő index értéke. Ezek a sztereotípiák még napjainkban is a nőket elsősorban a privát szférába szorítják, megfosztva őket a közélet adta lehetőségektől, a szélesebb spektrumú jövőképtől és az egzisztenciális függetlenségtől, stabilitástól.

A nemi esélyegyenlőséget mérő uniós kutatások eredményeiből egyértelműen kirajzolódik, hogy Magyarországon a társadalom és a domináns narratíva a nőkhez még napjainkban is elsősorban a háztartáshoz és gondozáshoz, gondoskodáshoz kapcsolódó reprodukzív munkát társítja. Az összesített [Gender Equality Index](#) esetében például (az elérhető 100 pontból mindössze 54,2-vel) az EU-s ranglista hátulról számított harmadik helyén állunk.

Az említett eltérés egyik legfőbb oka, ahogyan arra a fent említett Eurobarométer kutatás is rávilágít, hogy Magyarországon a nők – a [KSH adatai szerint](#) – több mint kétszer annyi időt töltenek az otthonhoz kapcsolódó munkákkal, mint a férfiak. A gyermekek számának növekedésével együtt az ezekre szánt idő is növekszik: a háromgyermekeseknél már 206 percet vesz igénybe naponta. Az Európai Parlament a nemek közötti bérkülönbség egyik fő okaként jegyzi a láthatatlan munka egyenlőtlen elosztását, a privát szférában végzett jelentős többletmunka ugyanis csökkenti a nők esélyeit a fizetést biztosító nyilvános szférában, legyen szó a munkaerőpiacról, a politikai döntéshozatalról vagy a közélet más területeiről.

A munkaerőpiac esetében a horizontális és a vertikális szakmai szegregáció is megfigyelhető, így a nők magasabb aránya a társadalmi működés szempontjából bár elengedhetetlen, de anyagilag alulértékelt területeken, például az egészségügyben, az oktatásban, a szociális és civil szférában – 2017-ben pl. az [IKT-szakemberek](#) mindössze 8,9%-a volt nő, míg az [egészségügyi dolgozók](#) és [pedagógusok](#) több mint 80%-a –, illetve alacsony arányuk a [döntéshozó pozíciókban](#), legyen szó akár a gazdasági vagy a [politikai szektorról](#). 2022-ben a legnagyobb tőzsdén jegyzett cégek igazgatósági tagjainak csupán 10,5%-a, illetve a politikai döntéshozók mindössze 14%-a volt nő Magyarországon, ami a [legalacsonyabb arány](#) az EU-ban.

A [privát szférában megjelenő egyenlőtlenségek a nyilvános szférára is hatással vannak](#). A nők foglalkoztatottsági aránya például a harmadik gyermek után 71,5%-ról 58,3%-ra csökken (míg ez az arány a férfiak esetében 85,6% – [Eurostat 2021](#)). Mindezen tényezők a [nemek közötti bérszakadék](#) jelentős (kb. 17,3%) [és tartós](#) (az elmúlt több mint 10 évben szinte változatlan) fennállásához vezetnek, ami a szegénység és az anyagi kiszolgáltatottság fokozott kockázatát vonja maga után, valamint az érdekvérvényesítés, az önértékelés, így végül a hatékony fellépés valószínűségét is csökkenti, ezáltal a hatalmi aszimmetria fenntartását eredményezi. Mivel ezen problémakörök kölcsönös viszonyban állnak egymással, a struktúra egyes elemeinek változása közvetlen vagy közvetett hatással van a rendszer további elemeire, amelyek megváltoztatásához nem elég csupán tünetileg kezelni a problémát, fel kell számolni a mögöttes előítéleteket és sztereotípiákat.

Nemi sztereotípiák és szocializáció

A sztereotípiák lehetővé teszik a környezet leegyszerűsítését, elvárások alkotását, valamint a nagyobb információmennyiség hatékony feldolgozását. Bizonyos jellemzők alapján csoportokat írnak le, viselkedési elvárásokat határoznak meg és normákat állítanak fel a kívánatos és nem kívánatos tulajdonságokkal és viselkedésekkel kapcsolatban, ezáltal tiltó jelleget is öltenek (Gill, 2004; Sullivan et al., 2018). A szankciók elkerülése érdekében tehát a normák betartására ösztönöznek minket. Ezeknek a sztereotípiáknak az elfogadása pedig könnyen előítéletbe fordulhat (Devine, 1989).

A sztereotípiák a nem esetében is meghatározásra kerülnek (Prentice & Carranza, 2002). A nemi identitást mérő vizsgálatok szerint a gyerekek már kétéves korukban képesek saját magukat és másokat is a nemük alapján azonosítani (Zosuls et al., 2009), hároméves koruk környékén a nem állandóságát (vagy annak reprezentációját) is elsajátítják (Ruble et al., 2007). Ahogyan saját maguk azonosulnak valamely nemmel, a szociális identitás elméletből kiindulva (Tajfel, 1981) nem csupán saját magukat kategorizálják, hanem a külső csoportot is meghatározzák. Amellett, hogy arra törekednek, hogy saját magukat pozitívan értékeljék, a csoportok közötti különbségeket is erőteljesebben észlelik, ami a másik csoporttól való elhatárolódást vonja maga után, ezáltal egyfajta merev kategóriarendszert alakul ki, amely a nemi differenciálódás alapját nyújtja (Halim, 2016). Egyes vizsgálatok szerint a gyerekek már hároméves koruktól elsajátítják azt a társadalomba, kultúrába ágyazott tudást, amely alapján egyre erőteljesebben különítik el egymástól a férfiakat és a nőket fizikai tulajdonságaik, tárgyak és tevékenységek mentén, ami a sztereotípiák alapját adja (Bian et al., 2017). A szakirodalom szerint két-hároméves korban a gyerekek színpreferenciájából már látható a sztereotípiák internalizálása (Lobue & Deloache, 2011), illetve hároméves koruktól a hétköznapi tárgyakat is képesek már a férfiakkhoz és nőkhez kötni (Jackson, 2007). Óvodás korokra már a nemek között különbséget tudnak tenni a tevékenységeik, jellemzőik és foglalkozásuk szerint (Liben et al., 2002). Ezeket felerősíti a média, a játékipar, a mesék, valamint a felnőttek nyújtotta minták.

A nemi identitás kialakulását követően miután elsajátítják a kulturális elvárásokat, igyekeznek azoknak megfelelni. Míg egyes elméletek szerint a nemi sztereotípiák már koragyermekkorban kialakulnak és öt-hatéves kor környékén tetőznek (Chrisler & McCreary, 2010), más vizsgálatok szerint folyamatosan erősödnek háromtól tizenéves korig (Blakemore, 2003), azon belül az általános iskola alatt (6-11 éves kor között) fokozatosan halad előre ez a fajta tipizálás (Siyanova-Chanturia et al., 2015). A fentebb említett pozitív csoportidentitás esetében ennek a periódusnak a kezdetén látható, hogy a lányok már egyes pozitívabb tulajdonságokat a fiúkhöz, a hozzájuk rendelt képességekhez, készségekhez, intellektushoz társítanak (Bian et al., 2017). Mindezek mellett az elmúlt évek vizsgálatai rámutattak arra is, hogy a lányok gyakrabban érdeklődnek a nemi sztereotípiák szempontjából atipikus játékok és tevékenységek iránt (vagy a színpreferencia felülírja a nem szerint sztereotipikus besorolását egy adott tárgynak) (Weisgram et al., 2014). A fiúkra jellemzőbb a sztereotípiák követése, amit tovább erősít a kortárs csoport nyomása, valamint a szankciók (pl. kiközösítés, szülői elvárások és minták) (Banerjee & Lintern, 2000; Ferguson & Eyre, 2000; Skočajić et al., 2020). Ezáltal egyfajta aszimmetriát láthatunk a sztereotípiákban (Wilbourn & Kee, 2010). Emellett hatással lehet erre a jelenségre az is, hogy a lányoktól a társadalom – ugyancsak a nemi sztereotípiák alapján – inkább várja el azt, hogy elfogadók, türelmesek legyenek, aminek pozitív és negatív következményei egyaránt lehetnek.

Ez alatt az időszak alatt, valamint ezt követően is, egy egyenlőségen alapuló környezetben a sztereotípiák merevsége csökkenhet, egy nemi alapon erőteljesen differenciáló közegben pedig fennmaradhat vagy erősödhet (Blakemore, 2003; Halim, 2016). Ezért is fontos, hogy olyan oktatási rendszerben nőjenek fel a fiatalok, amelyek az említett kategóriák és korlátok helyett a lehetőségek széles spektrumát biztosítják számukra.

Az oktatás szerepe

A nemi sztereotípiák internalizálása tehát már kiskorban elkezdődik, így a témával kapcsolatos A nemi sztereotípiák internalizálása tehát már kiskorban elkezdődik, így a témával kapcsolatos oktatás elengedhetetlen annak érdekében, hogy megakadályozzuk a káros következményeiket. A hagyományos nemi szerepek népszerűsítése a magyar oktatási rendszerben évről évre erősebb és beágyazottabb. Ezek a minták pedig erősen befolyásolják a fiatalok jövőképét és a munkaerőpiaci lehetőségeiket.

Óvoda

2010-ben az Óvodai nevelés országos alapprogramjából kikerült a nemi sztereotípiák elkerülésének módjaira vonatkozó szakasz ([255/2009. \(XI. 20.\) Korm. rendelet 2. számú melléklete. 12-13. o.](#)). Amint arra számos tanulmány rámutat, az óvodapedagógusok központi szerepet játszanak a sztereotípiák megerősítésében vagy megszüntetésében, ezért elengedhetetlen egy olyan program kialakítása, amely támogatja őket abban, hogy nemtől függetlenül biztosítsanak lehetőségeket és perspektívát a fiataloknak, valamint ellensúlyozzák és felülírják a szélesebb társadalomban megjelenő sztereotípiákat.

Általános Iskola

2020-ban új Nemzeti Alaptantervet vezettek be, amely tartalmazza a Családi Életre Nevelés programot ([Családi Életre Nevelés 7.10.1.](#)). Az új program a korábbihoz (2013) képest konzervatívabb képet ad a családi és nemi szerepekről. A tanterv „*Segíteni kívánja a diákokat kisiskolás kortól kezdve a genetikai nemnek megfelelő nemi identitás megerősödésében, a nemek közötti alapvető különbségek megismerésében (nemi jelleg, agyműködés, kommunikáció, stb.)...*” A család és a nemi szerepek befogadóbb és sokszínűbb értelmezését tehát az iskolai tananyagba ágyazott források nem segítik elő, ezért is fontos olyan alternatív oktatási eszközök biztosítása az általános és középiskolai tanárok számára, amelyek lehetőséget és szélesebb perspektívát nyújtanak.

Középiskola

A különböző tantárgyakban az egyéni teljesítmény erőteljesen befolyásolja a fiatalok pályaválasztással kapcsolatos jövőképét (Dicke et al., 2019). A [PISA-teszteken](#) a fiatal lányok matematikából alacsonyabb pontszámot érnek el, mint a fiúk, ami összefüggésben áll azzal, hogy a környezetükben élő felnőttek milyen tantárgyakat és elvárásokat társítanak hozzájuk a nemük alapján (Csüllög, Molnár, & Lannert, 2014). Általánosságban megfigyelhető tendencia, hogy a fiatal lányok nem kapnak támogatást és bátorítást a STEM (tudomány, technológia, mérnöki tudományok és matematika) szektorhoz kapcsolódó tantárgyakban (Wang & Degol, 2013; Thébaud & Charles, 2018). A nemi alapú diszkrimináció megjelenésének e formája, valamint az említett hátrányokra és strukturális különbségekre érzéketlen, azokat figyelmen kívül hagyó pályaválasztási tanácsadások együtt kihatnak a továbbtanulásra és szakmai szegregációhoz vezetnek.

Következmények

Mindaz ahhoz a jelenséghez vezet, hogy a felsőoktatásban részt vevő nők magasabb aránya ([51,5%](#)) ellenére még mindig alacsony a számuk a STEM képzéseken. A [Központi Statisztikai Hivatal](#) 2019-es adatai szerint a pedagógia és az egészségügy szakon tanuló hallgatók 66-76%-a volt nő, míg az informatikai és mérnöki szektorban tanuló hallgatóknak mindössze 16-26%-a. Azokon a területeken, ahol a férfiak felülreprezentáltak az átlagos bruttó fizetés kétszer akkora, mint, ahol főként nők dolgoznak. Ez a tendencia a szakképzésben is megfigyelhető: a szociális gondozó szakos hallgatók 94%-a nő, míg az építőiparban, az építészetben és a mérnöki szakon ez az arány mindössze 2%. Amint arra az Európai Unió Bizottságának a nők és férfiak egyenlőségéről szóló [2019-es](#) jelentése is rámutat, a nemek közötti teljes bérszakadék mintegy 30%-a az említett horizontális szakmai szegregációból

eredeztethető. Mindezekből egyértelműen látható, hogy a nemi sztereotípiákkal és azok felszámolásával kapcsolatos kérdések tudatosítása alapvető fontosságú a fiatalok oktatása során, mert növeli és szélesíti a fiatalok számára potenciálisan elérhető lehetőségeket, és ezzel elősegíti a nemek közötti egyenlőség megvalósulását (Camussi et al., 2018).

Nemi sztereotípiák kutatása az oktatás három szintjén

Annak érdekében, hogy feltérképezzük a különböző korcsoportok eltérő reprezentációit a nemi szerepekkel, normákkal kapcsolatban, valamint a szocializáció hatását a nemi sztereotípiák kialakulásában, továbbá mindezek megjelenését az érdeklődési kör vagy pályaválasztás során, egy olyan komplex, vegyes módszertanon alapuló kutatást dolgoztunk ki, amely a problémával kapcsolatos tájékozódás mellett hozzájárul ahhoz is, hogy olyan oktatási anyagokat fejleszthessünk, amelyek tudatosan csökkentik a nemi sztereotípiák káros következményeit az oktatás különböző szintjein.

Az óvodás és általános iskolás korcsoport esetében fókuszcsoporthoz interjúk alapján feltérképeztük a szülőket, az óvodapedagógusokat, illetve a tanárok tapasztalatait.

A középiskolások esetében a tanárokkal fókuszcsoporthoz adatfelvétel történt, illetve ebben az esetben a szülőket helyett a diákokat kérdeztük a tapasztalataikról egy online kérdőív segítségével.

A kutatásokat az Amnesty International Magyarország dolgozta ki a Nők a Tudományban Egyesület szakmai támogatásával. Az adatfelvételt és feldolgozást, valamint az interjúk szervezését és a résztvevők toborzását a Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet munkatársai végezték.

Fókuszcsoporthoz interjúk

Az online fókuszcsoporthoz interjúk 2023. május 8. és 10. között történtek. Az interjúkban résztvevőket nem, életkor, lakóhely szerinti vegyes összetételben választották ki. Mivel a vizsgálatok célja a feltérképezés mellett egy az oktatási intézményekben alkalmazható tréning kialakítása volt, így az Amnesty International Magyarország által összeállított kérdőív segítségével előzetesen felmérték a résztvevők témával kapcsolatos attitűdjét is. A cél az volt, hogy olyan személyeket válasszanak ki, akik nem tagadják a nemi sztereotípiák létezését és azok káros hatásait.

A vizsgálatokból kirajzolódó eredményeket az alábbiakban korcsoportonkénti bontásban ismertetjük.

A fókuszcsoporthoz interjúk a nemi sztereotípiák kapcsán négy főbb témakört jártak körül: (1) nemi sztereotípiák következményei, észlelt különbségek, (2) nemi alapon történő differenciálás megjelenése, (3) pályaaorientáció, (4) további lehetőségek.

Óvodás korcsoport

Minta leírása

A pedagógus csoportok felsőfokú végzettségűekből álltak, míg a szülőcsoportok végzettség szerint vegyesek voltak. A nemek közötti egyenlő arányra törekedett a közvéleménykutató intézet, de ez nem minden esetben volt kivitelezhető. Az óvodás korcsoportra vonatkozó adatfelvétel során az óvodapedagógusok és a szülők is kizárólag nők voltak. Az óvodapedagógusok esetében 8 nő, akik az alábbi korcsoportokba tartoztak: ketten a 20-30 év közötti, négyen 40-50 év közötti, végül ketten 50-60 év közötti. A munkavégzés helye és fenntartási formája szerint mindannyian állami intézményekben dolgoztak, ketten városokban, négyen megyei jogú városokban és ketten Budapesten.

A szülők esetében hét fő volt jelen a teljes beszélgetés ideje alatt, mindannyian nők, többségük a 30-40 év közötti korcsoportba tartozott, négyen faluban éltek, egy megyei jogú városban és egy kisebb városban, valamint egy Budapesten. Iskolai végzettség tekintetében négy fő felsőfokú, három középiskolai vagy szakiskolai végzettséggel rendelkezett.

Nemi sztereotípiák, nemek között észlelt különbségek

A szülők azt tapasztalták, hogy az óvodáskor előtti spontán otthoni játékokban nincs jelentős különbség a fiúk és lányok viselkedése, tevékenysége és érdeklődése között.

Az óvodapedagógusok között is konszenzus volt abban, hogy hároméves korig lényegében egyforma játékeszköz-választás jellemzi az óvodásokat, és saját bevallásuk szerint ők később sem tesznek különbséget közöttük. Ugyanakkor az óvodai évek során fokozatos differenciálódás figyelhető meg. A fiúk orientálódnak a jellemzően fiúkhöz társított játékok felé (pl. lego, építőjátékok, autók, katonák, kardok, foci), a lányok pedig a lányokhoz rendeltekhez (pl. baba, játékkonyha, színezők, szerepjátékok, dalok). A fiúk esetében említették az agressziót, valamint a versengés szerepét. Mindezeket az óvodapedagógusok az eltérő mesékhez is kötik (pl. a fiúk az agresszívabb meséket preferálják). A szülőknél elhangzott, hogy *„ekkorra kialakul a személyisége, már el tudja dönteni, hogy mit szeret és mit nem, meg tudja mondani, mivel akar játszani”*.

Összegezve tehát sem a szülők, sem az óvodapedagógusok nem keresték és nem említették a saját szerepüket a fokozatos differenciálódásban, spontán, természetesen folyamatként utaltak rá, illetve a mesékhez, esetleg a gyermek egyéni személyiségéhez kötötték.

Nemi sztereotípiák és nemi alapon történő differenciálás

Mind az óvodapedagógusok, mind az óvodáskorú gyermekek szülei úgy látták, hogy az óvodában teljesen szabad a játékválasztás, így nemtől függetlenül nyitottak a lehetőségek. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy mindkét csoport esetében megjelent a kategorizálás, észreveszik az „atipikus” játékot: *„van, hogy a fiúk a babaszobával, lányok az építőjátékokkal játszanak”* (50 éves óvodavezető). Ezeket a viselkedési formákat az LMBTQI közösséggel kapcsolatos sztereotípiákhoz csatornázták be.

Még ebben a kérdőív által fókuszált mintában, amelyben elvileg egyfajta tudatosság és tájékozottság ragadható meg, tetten érhetők a sztereotípiák és az egyéni szerep észlelésének a hiánya. *„Nálunk a kislányok szerények, tipikus lányok, hajcsat, nem hangadók, nem kemények. Egy kivétel van köztük, rövid hajú, vezető. A fiúk pedig elfogadták, hogy ez a keményebb lány irányítja őket. Ezt furcsállom. Már nem is igazi fiúkról beszélünk, nem egy lány után kellene menniük. Arról szoktunk beszélni, hogy ebből a lányból nem olyan lesz-e, aki nem a fiúkhöz vonzódik”* (44 éves, nagyvárosi óvodapedagógus.).

A sztereotípiákon keresztül a különlegesség hangsúlyozása is megjelent: „*gyönyörűen szavaló kisleány is van*”, „*a fiúk térlátása jobb*” (44 éves óvodapedagógus), a férfiak jobb „*autóvezetők*” és „*jobb mentális térképpel rendelkeznek*”. Ez implicit formában magában foglalja az elvárásokat is, amelyek ugyanakkor explicit formában nem kerültek kimondásra: az elvárások tekintetében saját meglátásuk szerint nem tesznek különbségeket. A napos munkában, versmondásban, matematikát segítő feladatokban ugyanazt várják el az óvodában, ezt a szülők is alátámasztották.

Bár a nemi alapú megkülönböztetés a szülők és az óvodapedagógusok szerint sem jelenik meg, az óvodai tananyag is rámutat azokra a folyamatokra melyek során a gyermekek az óvoda három éve alatt egyre differenciáltabb viselkedést mutatnak a hozzájuk társított nemi szerepek alapján. Példa erre a hagyományok ápolásának fontossága, néptáncok, népi játékok, népszokások, amelyek előírják nemek szerinti szerepeket, amiket be is tartatnak. A heteronormativitás is megjelenik: „*Mi nem félünk ezt kimondani: fiúk ide, lányok oda*”, párválasztós játéknál „*fiú válasszon lányt, lány fiút*”. (44 éves óvodapedagógus). A csoportbontás gyakran megjelenő alapja továbbra is a lány/fiú felosztás, amit akkor is alkalmaznak, amikor lehetne más alapon is felosztani a csoportot. Ritkán, de előfordul, hogy másfajta kézműves tevékenységet, vagy más vers elmondását várják el a lányoktól és a fiúktól: „*Nálunk március 15-re a fiúk sisakot, a lányok pártát készítettek*”. (44 éves óvodapedagógus.)

A pedagógusok eltérő hozzáállása az erőszak és az érzelmi nehézségek kezelésében rajzolódik ki az egyik legerőteljesebben: „*jobban elfogadják, babusgatják a kisleányokat, ha sírnak, hisztiznek*” (31 éves szülő). „*Előbb szólunk rá egy kisleányra, ha verekszik. Ha két fiú üti egymást, arra kevésbé reagálunk*”. „*Ha egy kisleány sír, 'úristen, mi a baj', ha fiú sír, akkor tipikusan azt mondják, hogy katonadolog*”. (28 éves óvodapedagógus.) Pozitívumként emelhető ki az utóbbi két esetben a tudatosság, vagyis a pedagógus észleli ezeket a különbségeket és negatív színben nyilatkozik azokról. A gyermekek esetében ritkábban emelik ki a kortárs közösség szankcióit, de elhangzott, hogy megjelenik a társas kapcsolatok, például az udvari barátkozások és a focizás során. Egy esetben említették, hogy inkább a gyermekek, és nem a pedagógusok jelzik egymás felé, hogy kinek mivel kellene játszania.

Pályaorientáció

Az óvodai foglalkozások során a szakmák elsősorban laminált kártyákon képek formájában jelennek meg, néhányan sztereotípiákkal szemben megjelenő karaktert is említette (pl. női tűzoltó). Emellett a szülők is mesélnek a munkájukról, az Ovizsaru program keretében pedig női rendőrök beszélnek a hivatásukról. Az egyik interjúalany kiemelte, hogy a laminált kártyák esetében tudatosan fel lehetne hívni a gyermekek figyelmét arra, hogy a szüleik között van-e hasonló (pl. női rendőr, hentes stb.). Emellett az interjúalanyok többsége említette a férfi óvodapedagógusok fontosságát és hiányát. Egy fiatal pedagógus elmondta, fontos lenne arról beszélni, hogy a „*kisleányok is választhatnak férfias munkát*”, szerinte történetekbe kellene ezt beleszőni. Emellett a szabadidős tevékenységeket emelte ki: engedni kell a lányokat is focizni, és segíteni, hogy a fiúk is befogadják őket. Szerinte az óvodapedagógus feladata, hogy elismerje a gyermek erősségeit, illetve facilitálja, hogy azokban fejlessze magát, mert ha a pedagógusok elismerik azokat, akkor a gyermekek is el fogják.

További lehetőségek

Ugyanakkor a további potenciális lehetőségek kapcsán az óvodapedagógusok részéről elhangzott, hogy a nemi sztereotípiák lebontása nem rajtuk múlik. Meglátásuk szerint ez a jelenség sokkal mélyebb, összetettebb és elsősorban a családban és a társadalomban gyökerezik. Az óvodában teljes mértékig működik az egyenlőségen alapuló megközelítés:

„szeretet, elfogadás, empátia, igazságosság”. „Szabadságot kell biztosítanunk ebben az életkorban” (26 éves óvodapedagógus.), „Az óvoda minden nap kompenzálja azt, ami a kinti világban történik” (53 éves vezető óvodapedagógus.). Ugyanakkor az is elhangzott, hogy a kultúra megőrzése is fontos feladata az óvodának. A példák alapján pedig látható, hogy ezen a területen továbbra is megjelennek olyan gyakorlatok, amelyek a sztereotip nemi szerepeket hozzák felszínre.

Az óvodapedagógusok hangsúlyozták a szülők szerepét, a szülői fórumokat és a szülői értekezletet emelték ki, ahol lehetne népszerűsíteni a sztereotípiák lebontását. A szülők is a saját szerepüket látták különösen fontosnak: „mi szülők vagyunk a példaképek, a mi szokásainkat veszik fel” (28 éves szülő). Emellett kiemelték a szerepjátékok, a kortársak és a média hatását, illetve hozzátették, hogy a társadalmi nyomás nekik sem enged sok mozgásteret: „hiába nem akarom a kislányt rózsaszínnek, a fiút kéknek, ebben nem segít a társadalom és a kereskedelmi kínálat, pl. ruhákban. Vagy Mesék fiúknak – Mesék lányoknak polc...” (41 éves szülő). Emellett azt is hozzátették, hogy „A szülők előbb kutakodnak a neten vagy hallgatnak a szülőtársakra, mint szakemberekre”, és a beszélgetésen résztvevők szerint pont azok a családok nem tartanak igényt például a szülői fórumokra, amelyekre pszichológust, gyermekorvost is meghívna, akiknek a leginkább szüksége lenne rá.

Ugyanakkor azt láthatjuk, hogy a megkérdezettek sem érzik, hogy szükségük lenne rá. Míg az óvodapedagógusok örülnének egy olyan programnak, eszközkészletnek, ami segítené őket abban, hogy a nemi sztereotípiákkal szemben tudatosan felléphessenek, a szülők határozottan elzárkóztak. „Ez nem óvodai téma, hagyjuk őket játszani, ez nem az életkoruknak megfelelő téma” (31 éves szülő). „Az iskolában megkezdődik az érzékenyítés, pl. kerekesszékes, ehhez kell egy tudatossági szint” (33 éves szülő). Emellett fontos eredménye az óvodás korcsoport esetében a szülőkkel végzett fókuszcsoporthoz tartozó interjú, hogy a pályorientációt, valamint a fiatalok nemi sztereotípiák elsajátítását iskolai végzettségtől, településtípustól függetlenül, még annak ellenére sem kötik össze, hogy a szűrőkérdőív szerint nem értenek egyet a sztereotípiákkal: „összekeverünk két dolgot: más az, hogy gyerekként milyen játékokat játszik, és más az, hogy felnőttként milyen pozíciója van. Ez csak középiskola végére áll össze egyben” (41 éves felsőfokú végzettségű szülő).

Az óvodai program szerint minden tevékenységben egyformán vesznek részt a gyerekek (napos, segítés, kézművesség, szabad játék stb.) de ezek egy részében a hagyományos szerepek kódolva vannak (ld. népi játékok, szokások, klasszikus és népmesék stb.). A kultúra megtartása viszont fontos szerepe az óvodának. „Talán nem az oktatási rendszer maga, de benne megszületik – pl. játékok kapcsán bekerül a sztereotípiák” (31 éves, óvodás gyermekek édesanyja). Ez egy feloldandó ellentmondásként jelent meg az óvodapedagógusokkal végzett fókuszcsoporthoz tartozó interjú során.

Általános iskolás korcsoport

Minta leírása

Az általános iskolai oktatás területén megjelenő nemi sztereotípiákat és azok felszámolásának potenciális lehetőségeit 7-8. osztály esetében vizsgáltuk az óvodás korcsoportéhoz hasonló formában, szülőkkel és tanárokkal végzett fókuszcsoporthoz tartozó interjú során.

A szülők csoportjának az esetében férfiak és nők egyenlő arányban (4-4 fő) vettek részt a vizsgálatban, két fő a 30-40 év közötti korcsoportba tartozott, hatan pedig a 40-50 év közöttibe. Lakóhely tekintetében, négy fő faluban élt, ketten megyei jogú városban és ketten Budapesten. Egy szülő rendelkezett felsőfokú végzettséggel, a többiek középfokúval. A pedagógusok esetében négy nő és négy férfi vett részt a beszélgetésen, egy valaki a 30-40 év

közötti korcsoportba tartozott, öten a 40-50 év közötti, ketten pedig az 50-60 év közötti korcsoportba. A munkavégzés helye és fenntartási formája szerint két kivétellel mindenki állami intézményekben dolgozott, egy fő faluban, két fő városokban, ketten fő megyei jogú városokban és három fő Budapesten.

Nemi sztereotípiák, nemek között észlelt különbségek

Az általános iskolai tanárok szerint a legjelentősebb különbség a 13-14 éves lányok és fiúk között a megjelenésben, és az ahhoz kapcsolódó érdeklődésben figyelhető meg. Míg a lányok esetében egyfajta korai éréshez kötik az ékszer, smink, hajfestés, köröm, ruházkodás megjelenését (ami egy tapasztalt pedagógus szerint régebben hozzávetőleg két évvel később jelent csak meg), addig a fiúk esetében egy kevésbé érett attitűdről számoltak be, valamint az öltözködés esetében (ebben a korcsoportban még) kisebb érdeklődést, kevesebb idő és energiabefektetést említettek. A kisebb falusi iskola tanára azonban a lányoknál inkább a bővebb ruhák viselését, a test eltakarását emelte ki. A szülők ezt a fajta különbséget egyáltalán nem említették.

A gyermekek érdeklődése tekintetében az általános iskolai tanárok többféle tapasztalatról számoltak be, amelyek egyértelműen negatív értékelés alá esnek. Sok tanár az érdeklődés teljes hiányát, a motivátlanságot tapasztalja: *„egyik sem tanul, nincs különbség”*. A magasabb családi elvárások között élő fiatalok esetében sem észlelnek motivációt, a rosszabb iskolai eredményeket követően nem a fiatalok elégedetlensége, sokkal inkább a szüleiké jelenik meg. Ezekben az esetekben, illetve a magasabb státuszú általános iskolákban a fiatalok érdeklődése és a szülői elvárások is tükrözik a nemi sztereotípiákat. *„A jó családi háttérű gyerekek hozzák azt, amit elvár tőlük a rendszer: a fiúk reál vagy műszaki középiskola, a lányoknál humán, vagy gimnázium”* (nagyvárosi elit kéttannyelvű általános iskola tanára).

A nem szerint differenciáltan kezelt érés a külső megjelenés mellett az iskolai teljesítmény esetében is megjelenik, ami egyfajta igazolásként kerül megnevezésre a fiúk rosszabb osztályzatainak háttérében. *„fiúk később érnek, rosszabbul alkalmazkodnak az iskolai elvárásokhoz”* – ezért mennek szakmát adó iskola felé (52 éves tanár). Utaltak rá, hogy a lányok bizonyos esetekben szorgalmasabbak, azonban az ennek háttérében álló okok nem kerülnek kifejtésre (pl. szocializáció, elvárások, szerepmoделlek stb.). Az oktatás szempontjából kevésbé kimagasló iskolák esetében elhangzott, hogy a gyerekek azt gondolják, hogy *„úgyis át leszünk lökve, a tanárnak sem érdeke, hogy megbuktasson”*. A tanárok szerint az olvasás kimondottan kellemetlen képet fest a fiatalokról a korcsoportjukon belül, ezért szinte egyáltalán nem olvasnak könyveket. A nagyvárosi iskolákban e tekintetben nemi alapú eltérést említettek, megfigyeléseik szerint a lányok többet olvasnak. A motiváció hiánya a sport esetében is megnyilvánul, nehezen tudnak közösségeket szervezni.

Ezzel szemben a szülők sokkal kevésbé látják kilátástalannak a helyzetet. Az önállóság szerepét itt is hangsúlyozzák, valamint egyfajta önmaguk felé fordulást, ami megnyilvánul az egyéni hobbikban is (pl. rajzolás, kutakodás egy-egy témában). A továbbtanulás fontosságát emelik ki, amiért nyelvizsgát is adott esetben korán tesznek. Azonban a tanárokhoz hasonlóan a szülők is említik a TikTok és Youtube meghatározó szerepét.

Nemi sztereotípiák és nemi alapon történő differenciálás

Az oktatási rendszer részéről tanúsított nemi sztereotípiák egyes esetekben implicit, máskor erőteljesebb explicit formában rajzolódott ki a beszélgetésekből elsősorban a művészeti és humán tárgyak, a reál, a testnevelés, a magatartás, valamint az általánosságban vett szorgalom és kitartás tekintetében. *„Énekkarba meg táncos foglalkozásokra hívták a*

gyerekeket az osztályban, de csak a lányoknak beszéltek, velük volt szemkontaktus. Azt mondták a fiúk az osztályomból, hogy ők is szeretnek énekelni, táncolni, de úgy érezték, hogy csak a lányokat hívták”. (budapesti elit iskola tanára). „Matek tagozatos az általános iskola, a lányokat nem motiválják a matektanárok, sőt, esélyt sem adnak nekik, így felsőben csak fiúk indulnak a matekversenyen. Ugyanakkor a Versűnnepre személyesen győzködtem a fiúkat, hogy ők is jöjjenek” (városi középiskola magyar-történelem tanára).

„A fiúktól nem várják el, hogy szép legyen a füzetük, írásuk, de azt igen, hogy erősek és kitartóak legyenek” (két budapesti iskolás fiú édesanyja). „Fiúknak jobban elnézik a rendbontást, lányok előbb kapnak beírást” (nagyváros mellett élő fiú édesapja). „Fellökték a fiamat a mosdóban. A tanárnak csak annyi volt erre a megjegyzése, hogy a fiúk már csak ilyenek.” (49 éves anya). Emellett megjelenik a láthatatlan munka tekintetében is a különbségtétel: a dekorálás, az alsósokkal történő foglalkozás elsősorban a lányokkal szemben megjelenő elvárás: „Az osztályterem-díszítésben, bulikon a sütiknél jobban számítanak a lányokra”. (43 éves budapesti szülő). „Szavalóversenyre csak lányok jelentkeznek nálunk”. „Kertrendezésre nehezen, de fiúk mozgósíthatóak, de például az alsósoknak sportversenyt tartani csak lányok jönnek” (faluban dolgozó történelemtanár). Elhangzott, hogy úgy látják a fiúk esetében különösen fontos a jutalmazás (nyeremény, osztályzat stb.).

Pályaorientáció

A pályaválasztás kapcsán a fókuszcsoportos beszélgetések során elhangzott, hogy a „*lányok időt nyernek a gimnáziummal, a fiúk vagy tovább akarnak tanulni, vagy stabil anyagi hátteret akarnak*” (54 éves nagyvárosi szakközépiskola tanár). „*A reál érdeklődésű lányok gimibe mennek, onnan (akár műszaki) egyetemre, a jó eszű fiúk technikumba mennek, és csak az orvosnak, jogásznak készülők mennek gimnáziumba*” (54 éves nagyvárosi technikum magyartanára). A jó kereset mint fontos pályaválasztási szempont több esetben is megjelent a pedagógusokkal folytatott beszélgetés során akár a gyermek, akár a szülők igényeként megragadva.

A megkérdezett szülők számára a későbbi változtatás lehetősége fontos, preferálják a gimnáziumi továbbtanulást. Még a technikumban oktató tanár is kiemeli, hogy a szakképzési rendszer “bebetonozza” a fiatalokat, nehéz más terület felé orientálódni.

A változtatás lehetősége mellett a korábbi beszélgetésekhez hasonlóan a szülői vagy egyéb szerepmóddal is erőteljesen megjelent. „*Az a lényeg, hogy milyen mintákat látnak, mivel foglalkoznak a társak szülei, ismerősök. Nagyon gyorsan leveszik, hogy melyek a férfias, nőies szakmák. Elraktározzák.*” „*Azt szoktam mondani, hogy bármi is akar lenni, előbb utóbb megtalálja az útját. Én támogatom majd a váltásokban is*” (49 éves kisebb városban élő anya). „*Én bútorasztalos akartam lenni, túl jók voltak az eredményeim, és ezt a szakmát nem tudták lányhoz kötni. Közgazdaságit végeztem. Közöm nem volt hozzá. Most is a jegyeket nézik nem az érdeklődési kört.*” (45 éves budapesti anya)

Az iskolák egy részében létezik szervezett formája is a pályaorientációnak az általános iskola végén. A szülők és a tanárok is említették, hogy ilyenkor a környező szakiskolák és azok diákjai mutatkoznak be: „*Pályaorientáció címszó alatt a környékbéli szakképzési centrumok kiállítás formájában bemutatkoznak, hoznak diákokat is, akikkel bemutatót tartanak vagy lehet beszélgetni. Csak a szakképzést tolják. A magasabb képzettséget igénylő szakmák teljesen hiányoznak.*” Emellett negatív tónussal kiemelte, hogy “*pályaorientáció címszó alatt a honvédség már hatszor jött az iskolába*”. (nagyvárosi elit általános iskola tanára).

Hasonló tapasztalatokról számoltak be a szülők is: „*Szoktak pályaorientációs napot tartani, de csak nyolcadikosoknak, amikor a közeli szakképző iskolák bemutatkoznak*” (budapesti szülő).

Ezeket a lehetőségek a szülők kevésnek értékelték, de van, ahol még ennyi iránymutatást sem kapnak a fiatalok. „Volt egy osztályfőnöki óra erről” (faluban élő szülő). Az iskolai tankönyvek kapcsán elhangzott, hogy több és diverzebb szerepmodellekre lenne szükség: „Az etika tankönyvben van ilyen témakör. Például bemutat egy női pilótát és egy óvóbácsit. Erről lehet beszélgetni, hogy nem is gáz, ha én óvóbácsi akarok lenni, hiszen benne van a tankönyvben. Lehetnének olyan feladatok a tankönyvben, ami oldja ezt.” (nagyvárosi testnevelés és etika tanár).

Mind a szülők, mind a tanárok elégedetlenek a jelenlegi pályaorientációs programokkal: „A pályaválasztásról nem órát kellene tartani, hanem például van Mozaik nap, amikor nincs órarendi óra, hanem projektek vannak és a szülők bejönnek mesélni a szakmájukról” (elit alapítványi általános iskola tanára).

További lehetőségek

Az általános iskola végén tehát már jelentős döntéseket hoznak a gyermekek és a szülők a pályaválasztás területén. Fontos lenne, hogy a potenciális lehetőségeket minél szélesebb spektrumon mutassák be a számukra. Azonban jól látható a beszélgetésekből, hogy bár a szülők örömmel vennék ezt, a tanárok erőteljesen vesztek a motivációjukból, eszköztelennek és túlterheltnek érzik magukat.

Bár egyes tanárok törekednek arra, hogy az alkalmazott eszközök során a nemi sztereotípiákat kerüljék pl. *„nyelvvizsgafeladatnál vigyázunk, hogy uniszex legyen, ne legyen foci vagy divat a téma”* (kéttannyelvű általános iskola angoltanára). *„Novellafeldolgozásnál felajánlok 3 feladatot: fiú, lány, semleges. Választanak. Fiú még sosem választotta, hogy a Hét krajcárt az anyuka szempontjából dolgozza fel. Ha ilyet akarnék, az dupla előkészítő munkát igényelne, amit nem biztos, hogy rászánnék”* (budapesti elit iskola magyartanára).

A nemi sztereotípiák felszámolása kapcsán – hasonlóan az óvodai korcsoportra vonatkozó vizsgálatok során, ahol a szexuális orientáció jelent meg – ezekben a beszélgetésekben a nemi identitás, azon belül is a nem-bináris identitás, valamint az ennek alapján történő negatív diszkrimináció került említésre. *„Nem kell nyomni, hogy fiús vagy lányos szerepek, mert ez a korosztály nagy arányban nem tudja eldönteni az identitását.”* (budapesti alapítványi iskola tanára) *„Minden osztályban van 2-3 gyerek, aki ezzel bajban van. Nem divatból csinálják, kapnak éppen elég bántást a társaiktól”* (vidéki városban dolgozó tanár). A téma kapcsán megjelennek az LMBTQ szülők is: *„ma már az iskolában fel kell dolgozni, hozzá kell szokni, hogy van, akinek két anyja van”* (alapítványi iskola tanára). Az óvodapedagógusokhoz hasonlóan ők is hangsúlyozták a férfi pedagógusok hiányát, valamint azt is kiemelték, hogy ők maguk is elsősorban a szülők közül az anyával tartják a kapcsolatot. Ami egyértelmű üzenet a fiatalok felé is, hogy ha gyermekgondozásról vagy oktatásról van szó, akkor elsősorban nők érintettek. A szerepmodellek kapcsán azonban az influenszereket említik, akikben egyszerűen kockázatot és lehetőséget is látnak.

Középiskolás korcsoport

Minta leírása

A középiskolai oktatás során megjelenő nemi sztereotípiákat és azok felszámolásának potenciális lehetőségeit középiskolai tanárokkal végzett fókuszcsoporthoz tartozó interjúk során térképeztük fel. Ennek a korcsoportnak az esetében azonban a másik megkérdezett csoportot már nem a szülőkből, hanem magukból a diákokból állt, akikkel online kérdőíves adatfelvételt végeztünk.

Az alábbiakban először a fókuszcsoporthoz tartozók adatfelvétel eredményeit ismertetjük.

A megkérdezett pedagógusok között volt, aki elit budapesti alternatív gimnáziumban tanít, és volt, aki érettségit adó technikumban, illetve szakképző iskola tanára is.

A középiskolai tanárok esetében öt nő és három férfi vett részt a beszélgetésen. Korcsoport szerinti megoszlásuk alapján egy tartozik a 20-30 közötti korcsoportba, hárman a 40-50 év közöttibe és négyen az 50-60 év közötti csoportba. A munkavégzés helye alapján a településtípusok szerint hárman a fővárosban, egy megyei jogú városban, ketten kisebb városokban és ketten falvakban oktatnak. Az intézmények fenntartási formájuk szerint hatan állami, ketten pedig nem állami iskolában oktatnak.

Nemi sztereotípiák, nemek között észlelt különbségek

A középiskolások érdeklődésének észlelésében a tanárok arról számoltak be, hogy „*A fiúknak az absztrahálás nehezebb*”, ezért nehéz velük irodalmat elemezni, a humán tantárgyakból inkább a történelem, abból is a közelmúlt történelme érdekli őket. A szexualitás esetében nemtől független az érdeklődés (városi technikum magyar-történelem-dráma szakos tanára). Az is elhangzott, hogy az informatika terén is hasonlóan, nemtől függetlenül érdeklődnek a diákok, valamint a külföldi életpálya és jövőkép is megjelenik a terveik között.

Hangsúlyos, hogy az általános iskolai korcsoport közvetett vizsgálatához hasonlóan ebben az esetben is megjelenik az érettség kérdése. Meglátásuk szerint a fiúk körülbelül 11. osztályra „hozzák be” a különbséget. Azonban az általános iskolai tanárokhoz hasonlóan itt sem kaptunk indoklást arra vonatkozóan, hogy ez miért történhet. A lányok észlelt „érettsége”, annak reprezentációja tehát nem kerül lehorgonyzásra, nem kapcsolják a szocializációs folyamatokhoz, az eltérő elvárásokhoz. Bár nem került kimondásra, de elsősorban egyfajta „biologizálás” észlelhető ebben a jelenségben, és annak „természetes” folyamatként történő értelmezésében.

Nemi sztereotípiák és nemi alapon történő differenciálás

A középiskolai tanárok szerint maga a középiskola választása tükrözi azokat a nemi sztereotípiákat, a melyeket a fiatalok már az általános iskolai oktatás során elsajátítanak.

A fiúk esetében kiemelik a tudatosságot, vagyis az érdeklődési kör alapján történő választást, míg a lányoknál ez esetlegesebb, és sokszor nem az adott szakma a vonzó számukra, hanem a szociális kapcsolatok, tehát inkább mennek olyan intézménybe tanulni, ahova a barátaik is. „*A lányok csapatban, szinte kontingensben érkeznek, egy-egy 4-5 fős klikk egy-egy iskolából, valamelyik hangadójukat követik*” (egymástól függetlenül két eltérő városi technikum és egy szakiskola tanárai is erről számoltak be). Ebből kirajzolódik, hogy míg a fiúk korábbi szocializációs folyamataik során gyakran erőteljesebb ösztönzést kaphatnak arra, hogy a saját terveiket valósítsák meg, a lányok a biztonságos tereket keresik, amelyben szerepet játszanak meglévő kapcsolati hálójuk. A tanárok egyéni tapasztalataik szerint úgy látják, hogy „egyre gyakrabban” jelennek meg a sztereotip elvárásokkal szemben („atipikus”) szakmaválasztások: „*Mezőgazdasági gépész szakon is megjelentek a lányok, ahogy a kereskedők között is már fele-fele az arány, vegyesedik a kép*” (városi szakképző iskola tanára). Ugyanakkor az oktatás korábbi szakaszaiban leírt nemi differenciálás és az eltérő elvárás lenyomatai még akkor is láthatók, ha a szakmák tekintetében a sztereotípiák fokozatos felülírásáról számoltak be: „*Nálunk honvédeket is képzünk, harmada lány. Fegyelmezettebbek, mint a fiúk, lövészetben is.*” (városi technikum tanára) „*Régebben a fiúk szakácsnak mentek, a lányok cukrásznak, de ez ma már nem igaz*” (városi szakiskola tanára). Ebben az esetben még az általános iskolai pedagógusok emelték ki a férfi szakácsok, mint szerepmodellek hatását, akiknek az esetében csak úgy, mint a fodrászok vagy a szépségiparban dolgozó férfiak esetében (illetve

feltételezhetően a cukrászatban is) megjelenik az „üveglift” effektus, vagyis a férfiak magasabb presztízse és státusza azokon a területeken, amelyeken a nők felülreprezentáltak.

Az interjúkból kirajzolódott, hogy a középiskola az elvárásokat burkoltan, a társadalomba ágyazottan erősíti tovább: *„Talán a tanárok korosztályból is fakadóan mintha ragaszkodnának a sztereotíp szerepekhez, a férfi tanárok nyomják a macsós dolgokat, a nők alárendelődnek, nehéz ennek az ellenkezőjét kommunikálni a gyerekeknek”*. (alapítványi művészeti szakiskola tanára). Ennek mentén tehát itt is kirajzolódik, hogy míg az óvodapedagógusok és általános iskolai tanárok a saját szakmájukon belül is a férfi szerepmodellek hiányát hangsúlyozták, a középiskolai tanárok inkább a modellek kapcsán a tantestületen belül megjelenő nemi sztereotípiák káros következményeire mutattak rá.

Pályaorientáció

A megkérdezett középiskolai tanárok iskoláinak többségében nincs pályaorientációs foglalkozás, maximum egy-egy napot szánnak arra. Azokban az iskolákban, ahol van, elsősorban a továbbtanulást segítő személy formájában jelenik meg, aki a dokumentumok kitöltésében segít. *„Van tehetséggondozási program is”, ezt azonban csak egy budapesti elit alternatív gimnázium tanára említette.* Egyes intézményekben van pályaorientációs nap, azonban csak ott, ahol az osztályfőnök fontosnak tartja, és külön energiát fektet annak a megszervezésére. *„Ilyenkor meghívunk ismerősöket a szakmából, vagy szülőket, hogy bemutassák az érdekes foglalkozásukat. Én például régóta szeretném, ha lenne nálunk is Girls’ Day.”* (budapesti informatikai technikum). A szakiskolákban – ahogyan azt az általános iskolai beszélgetések során korábban már hallottuk – a pályaorientációs nap fordítottan jelenik meg, a szakképző iskolákból ők mennek el az általános iskolákba bemutatni az iskolájukban tanított szakmákat. Az általános iskolás gyerekek szüleinél azonban kirajzolódott, hogy a középiskolától sokat várnak, így gondolják, hogy ott már elsősorban a képességek, és kevésbé a hozzáállás, a közösség és a más további tényezők a meghatározók.

Összességében tehát azt láthatjuk, hogy a középiskolai oktatásban már kevésbé hangsúlyos a pályaorientáció, helyette a fiatalok családi háttere, az iskolában elsajátított minták és tudás határozza meg a további döntéseket, így jelentős nyomás helyeződik a fiatalokra, hogy eldöntsék, milyen irányba folytassák az életüket.

További lehetőségek

A középiskola esetében azonban lehetőségként említették a tanárok, hogy az otthoni normák megkérdőjelezése általában ekkor jelenik meg a fiatalok életében, amit elsősorban olyan spontán és kevésbé kontrollált felületek határoznak meg, mint a média, a Youtube és az influenszerek. Jelentős szerepet töltenek be a kortársak, tovább a tanárok is, akiknek a személyisége meghatározó. A kreatív eszközök bevonása a tanárookra van bízva, akik sokszor a kapacitás hiánya miatt nem tudnak azokkal élni. Valamint ezeknek az „érdeklődési köröknek” megfelelően kialakított eszközök is gyakran a sztereotípiákon alapulnak, például a fiúk esetében a sporthoz, a lányok esetében a külső megjelenéshez kapcsolódó anyagok választása. Így ezek a folyamatoknak a kísérése a médiára, youtuberekre, influenszerekre, művészekre, kortársakra és a tanárok személyiségére van hagyva.

Az interjú alapján az rajzolódik ki, hogy a megkérdezett tanárok szerint a pályaválasztás, amelyre jelentős hatást gyakorolnak a nemi sztereotípiák, a középiskola típusának kiválasztásával már gyakran megtörténik, különösen a szakiskolák és technikumok esetében. Pozitív példa lehet tehát olyan személyek életútjának ismertetése, akik változtattak

szakmájukon, és adott esetben a nemi sztereotípiáknak nem megfelelő, azokkal szemben elhelyezkedő pályán dolgoznak.

Összegzés

Összegezve az fókuszcsoportos beszélgetések során a nemi sztereotípiák erőteljesen áthatották mind az öt beszélgetést. Annak ellenére, hogy mindenki úgy gondolja, hogy ő nem differenciál és sztereotípiák rajta kívül esnek, ezekben a beszélgetésekben is elhangzottak a sztereotípiákat igazoló, azokat fenntartó gondolatok, amelyek fiatalok felé közvetítése tovább mélyíti a problémát. Megjelent például a nemi alapú differenciálás biológiai okokkal történő magyarázata, annak természetességének hangsúlyozása: *„Ősidők óta így működik, a fiúk vadászatra vannak kódolva, a lányok gyűjtögetésre. Ebből alakultak ki a sztereotípiák, amiket a társadalom felerősít. A nők harca az egyenjogúságért a modern világ kultúrájához tartozik”* (33 éves anya). Hasonló a nemi sztereotípiákat igazoló mondat: *„Ketté bontanám a kérdést: jogi szempontból minden ember egyenlő, és ez így van jól. A szerepeket tekintve sosem lesz egyenlőség, ennek evolúciós és szokáson alapuló oka van, és ez így van jól.”* (43 éves apa) Emellett gyakran megjelent, hogy nem az adott csoport kompetenciájába tartozik a nemi sztereotípiák lebontása. A szülők a médiát, a társadalmat, a ruha, és könyvpiacot, illetve a nagyszülőket okolják, míg a tanárok a társadalmi nyomást, valamint szülőket, a családi mintákat: *„Támogató szülői háttér nélkül a fejünk tetejére is állhatunk.”* (budapesti iskola tanára). Ugyancsak megjelent a probléma relevanciájának devalválása, valamint az a típusú megközelítés, amely szerint a nemi alapú egyenlőtlenségek már megoldódtak: *„Nem igaz, hogy a nők kevesebbet keresnek, a közsférában is bértábla van, ugyanúgy érvényes mindenkire.”* (kisebb városi iskola tanára). Valamint több alkalommal is kiemelték egy-egy egyéni példát, amelyet a rendszer működésének megkérdőjelezésére alkalmaztak: *„ismerek jól kereső nőket”, „vannak rendőr- és katonanők”, „ismerek női bádogost”, „van egy óvóbácsi, fodrász, cukrász”* stb.

Disszonanciaként említhető ugyanakkor, hogy még akkor is, ha a fennálló rendszer igazolása látható, annak következményeit is látják: *„A férfiak elmennek Pestre vagy más országba dolgozni, sokszor nincs is köszönet abban, ha hazatér. A férfi csak egy távoli misztikus figura, aki küldi haza a pénzt.”* (budapesti, korábban szabolcsi általános iskolai tanár). *„Ha egy nő egyedül marad egy gyerekkel, akkor az egyenlő a létbizonytalansággal”* (40 éves budapesti tanár). *„Nekem, 4 gyerekes nőként sokkal nehezebb munkát találnom, mint a férjemnek.”* (37 éves faluban élő nő). *„Szüléssel egy nőnek kiesik 10 éve, annyi idősen még pályakezdő, miközben egy férfi már 10 év szakmai gyakorlatot szerzett”.*

A kutatásokból tehát jól látható, hogy a szülők és a tanárok gondolkodásában egyszerre van jelen a nemi sztereotípiákon alapuló társadalmi rendszer és a nemek közötti egyenlőtlenségek igazolása, ugyanakkor látják is azok káros következményeit, így hangsúlyozzák, hogy ők lehetőségeket teremtenek, nem differenciálnak. A nemi sztereotípiák ilyen formában működő olykor nyitott, míg máskor bújtatott formában való megjelenése, az azokhoz fűződő ambivalens viszony és a felnőttek részéről tapasztalható igazolás igénye egyértelműen hatást gyakorol a fiatalokra. Ráadásul az ilyen típusú bújtatott formája ellentétes képet alakíthat ki bennük. Elképzelhető, hogy úgy gondolják, mindaz, ami őket körülveszi nem is feltétlenül számít sztereotípiának, előítéletnek vagy szexizmusnak, hiszen utána minden alkalommal elhangzik, hogy a lehető legtöbbet és legjobbat szeretnék nyújtani a számukra. Ez nehezíti a sztereotípiák és a nemi alapú egyenlőtlenségek észlelését, ami tovább korlátozza az azokkal szemben való hatékony fellépés esélyeit. A következő kutatási eredmények ismertetésével arra mutatunk rá, hogy a fiatalokban mindezen szocializációs folyamatok milyen nyomokat hagynak.

Kérdőíves vizsgálat

A kérdőív felépítése

A középiskolásoknak szóló kérdőív hasonlóan a fókuszcsoportos kérdéssor felépítéséhez négy főbb részre tagolható: (1) nemi sztereotípiákkal kapcsolatos attitűdök, (2) szakmai jövőkép, (3) iskolai tapasztalatok és (4) igények.

A demográfiai kérdéseket követően az említett négy főbb témakör az alábbiak szerint épül fel:

1: Nemi sztereotípiákkal kapcsolatos attitűd, tájékozottság, gyermeknevelés és munka kérdése (7-fokú Likert-skála)

1.1: Nemi sztereotípiákkal kapcsolatos attitűd: a sztereotípiákkal kapcsolatos attitűd feltérképezése az alábbi állításokkal kapcsolatos egyetértés mértéke szerint: került vizsgálatra: (1) férfiak elsődleges feladata a pénzkereset, (2) a nőké az otthonról és a családról való gondoskodás – Ezeket a kérdéseket a 2017-es Eurobarométer vizsgálatból vettük át, amelyek a nemi sztereotípiák index részét képezik. – (3) A mérnöki és informatikához kapcsolódó szakmák inkább a férfiaknak valók, (4) A tanításhoz és ápoláshoz kapcsolódó szakmák inkább a nőknek valók.

1.2: Tájékozottság: A tájékozottság esetében arra voltunk kíváncsiak, hogy a fiatalok mennyire vannak tisztában a munkaerőpiaci egyenlőtlenségekkel, azon belül is elsősorban a nők hátrányos megkülönböztetésével. Az alábbi állításokat is 7-fokú Likert-skálával vizsgáltuk az egyetértés mértéke szerint: (1) a nők átlagosan kevesebbet keresnek, mint a férfiak, (2) nehezebben érnek el vezető beosztást, (3) általánosságban hátrányban vannak a munkaerőpiacon, (4) a jobban fizető szakmákban főleg férfiak dolgoznak.

1.3: A gyermeknevelés és munka összeegyeztetésével kapcsolatos elképzelések: Mivel a statisztikai adatokból látható, hogy a gyermeknevelés jelentős hatással van a nők munkaerőpiaci helyzetére, így két rövid kérdés erejéig erre is kitértünk, azonban a további elemzések során ezeket nem alkalmaztuk. Ezt a témát is a fent említett formában térképeztük fel: (1) nagyon nehéz lehet a nőknek a gyereknevelést a munkával összeegyeztetni, (2) nagyon nehéz lehet a férfiaknak a gyereknevelést a munkával összeegyeztetni.

2: szakmai jövőkép (7-fokú Likert-skála és nyitott kérdés)

2.1: Egyéni tapasztalatok, félelmek: Ennek vizsgálata is 7-fokú Likert-skálával történt az egyetértés mértéke szerint. A kitöltő saját neme alapján szakmai jövőjére vonatkozó elképzeléseit az alábbi állítások mentén vizsgáltuk: (1) a saját nemem hatással van arra, hogy milyen szakmát választok majd/választottam, (2) külföldön kevésbé befolyásolná a szakmai jövőmet a nemem, (3) aggodalommal tölt el, ha a jövőbeni megélhetésemre gondolok.

2.2: Szakmai érdeklődés: E változó esetében egy nyitott kérdéssel kérdeztünk rá arra, hogy: "A pályaválasztás során milyen szakmák érdekelnének, a jövőben mivel foglalkoznál szívesen?". A nyitott kérdésre adott válaszokat három független kódoló bottom-up módon, a válaszokból kialakított mintázatok alapján kódolta.

3: Iskolai tapasztalatok (feleletválasztós kérdések és nyitott kérdések)

3.1. Negatív tapasztalatok:

3.1.1: Egyes tantárgyakban megmutatókozó sztereotípiák (a tanárok részéről utalások, amelyek szerint egyes tárgyakból a fiúk, másokból a lányok jobbak)

3.1.2: Tantárgypreferencia (kedvenc tantárgyak)

3.1.3: nemi alapú negatív diszkrimináció (1) tanárok részéről: egyes tantárgyakból rosszabb osztályzatok, (2) tanárok részéről: osztályozáson túl más típusú igazságtalan bánásmód, (3) osztálytársak részéről: igazságtalan bánásmód.

3.1.4: A tapasztalatok jelzése (ki felé történt jelzés - pl. tanár, szülők, iskolapszichológus, barátok stb.)

3.2. Tájékoztatás:

3.2.1: Iskolai tájékoztatás (nemi alapú hátrányos megkülönböztetésről a pályaválasztás kapcsán, általánosságban)

3.2.2: Általános tájékozódás, információszerzés: az alábbi kérdéssel került vizsgálatra: „Hallottál már arról, hogy a nemek közötti egyenlőség megteremtése fontos?” „Igen” válasz esetén, honnan? (pl. TikTok, Instagram, Youtube, barátok, szülők, tanárok stb.)

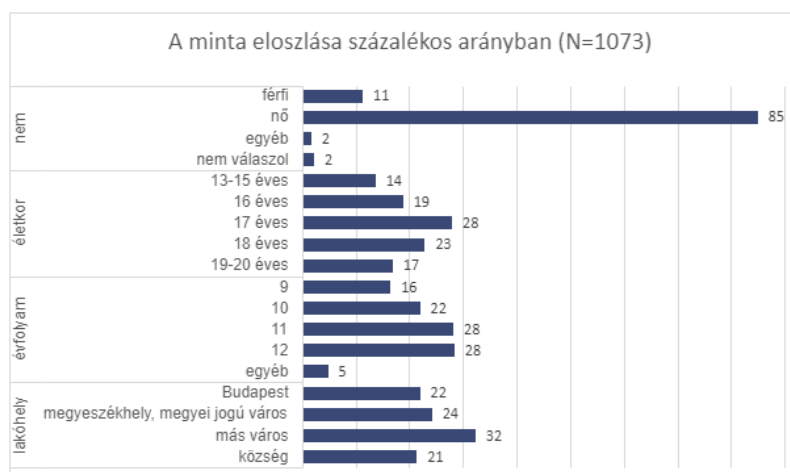
4: Igények

Az igények esetében feltérképeztük, hogy örülnének-e, ha lenne olyan program az iskolában, ami a nemi alapú hátrányos megkülönböztetés következményeiről és annak megszüntetéséről szólna, (2) ezt követően „Igen” válasz esetén megkérdeztük, hogy milyen témák érdekelnék őket, (3) valamint azt, hogy szerintük mit lehetne tenni azért, hogy csökkenjenek az iskolában a nemi alapú előítélet mértéke.

Az alábbiakban a kérdőíves kutatás néhány fontosabb eredményét emeljük ki.

A minta leírása

Mivel online önkéntes alapon kitölthető formában került felvételre a kérdőív, elsősorban olyan fiatalok töltötték ki, akik érdeklődnek a téma iránt. A válaszadók toborzása célzott Facebook hirdetésekkel történt 2022. májusában. Összesen 1073 középiskolás töltötte ki, akiknek 11%-a férfi, 85%-a nő, 2% az egyéb kategóriába helyezte magát, további 2% pedig nem válaszolt a nemre vonatkozó kérdésre. Az, hogy a nők ilyen jelentősen magasabb arányban töltötték ki a kérdőívet rámutat arra, hogy ők nyitottabbak a témával kapcsolatos tapasztalataik megosztására. Korcsoport tekintetében a minta legnagyobb arányban 17-18 éves (28-23%). Lakóhely tekintetében inkább kisebb városokban lakók (32%) töltötték ki, a fővárosiak, megyeszékhelyen élők és községekben élők hasonló arányban reprezentáltak (21-24%) (1.

ábra).

1. ábra. A minta eloszlása

Leíró eredmények

Nemi sztereotípiákkal kapcsolatos attitűd és tájékozottság

Az általános attitűd tekintetében az látható, hogy a kitöltők kiugró többsége szerint a nemi identitástól függetlenül kellene lenniük a munkahelyi lehetőségeknek (92%) (2. ábra).

A tájékozottsággal és a gyermekgondozás, illetve munka összeegyeztetésével kapcsolatos kérdésekből az látható, hogy a legtöbb kitöltő egyetértett azzal, hogy a nők nehezebben érnek el vezető beosztást (74%), és átlagosan kevesebbet keresnek, mint a férfiak (71%). Ezzel szemben, bár kevesebben, de azzal is tisztában voltak a fiatalok, hogy a férfiak nagyobb arányban dolgoznak a jobban fizető szakmákban (61%). Összevetve a nők esetében megjelenő 75%-os egyetértéssel, a férfiak esetében 55% gondolta, hogy nagyobb nehézséget jelent a számukra a munka és a gyermeknevelés összeegyeztetése. Összességében a kitöltők 69%-a szerint Magyarországon a nők hátrányos helyzetben vannak a munkaerőpiacon (2. ábra).

A nemi sztereotípiák esetében azt láthatjuk, hogy hozzávetőleg minden harmadik kitöltő egyetértett azzal, hogy a nők elsődleges feladata, hogy gondoskodjanak otthonukról (34%), míg a férfiaké, hogy pénzt keressenek (33%). A szakmákkal kapcsolatos nemi sztereotípiákkal való egyetértés esetében, a kitöltők 25-27%-a gondolta úgy, hogy a mérnöki és informatikához kapcsolódó szakmák inkább a férfiaknak való, míg a tanításhoz és ápoláshoz kapcsolódók inkább a nőknek.

Összegezve tehát a megkérdezett középiskolás fiatalok hozzávetőleg negyede értett egyet a szakmákhoz társított sztereotípiákkal és körülbelül harmada az általános nemi sztereotípiák mentén ragadta meg a férfiak és nők társadalmi és munkaerőpiaci szerepét (2. ábra).

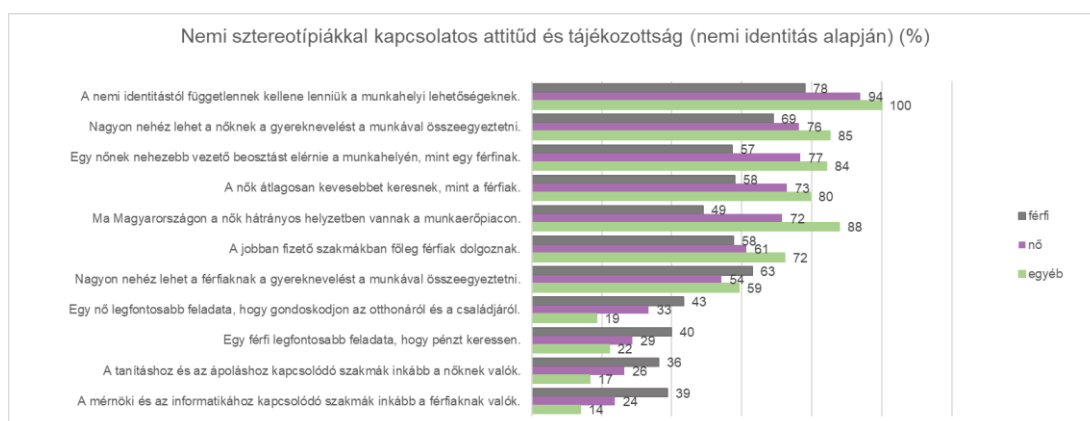

2. ábra – Nemi sztereotípiákkal kapcsolatos attitűd és tájékozottság összességő ábrája

A nem alapján azt láthatjuk, hogy azok a fiatalok, akik sem a férfi, sem a női kategóriába nem helyezték magukat, illetve a lányok inkább látták a nők munkaerőpiaci helyzetét hátrányosnak (88-72%), mint a fiúk (49%). Eltérés látható a vezető beosztások esetében mutatkozó diszkriminációval és a bérszakadékkal kapcsolatos tudatosságban is. Míg a lányok és azok a kitöltők, akik nemi identitás tekintetében nem helyezték el magukat a bináris kategóriákban kb. 77-84% és 73-80%-a látta ezeket az eltéréseket, a fiúk 57-58%-a. A gyermekgondozás és munka összeegyeztetésének esetében a nők nehézségeinek értékelésében kisebb eltérés látható. A fiúk közel azonos mértékben, csupán 6%-os eltéréssel (63%) gondolták úgy, hogy ez a férfiaknak is nehéz, míg a lányok és a bináris kategóriákon kívül elhelyezkedő kitöltők 54-59%-a látta így (3. ábra).

A nemi sztereotípiák esetében is az vált láthatóvá, hogy a fiúk eltérnek a másik két csoporttól. Nagyobb arányban értenek egyet azzal, hogy egy nő legfontosabb feladata, hogy gondoskodjon az otthonáról és családjáról (43%), míg a férfiaké, hogy pénzt keressenek (40%). A

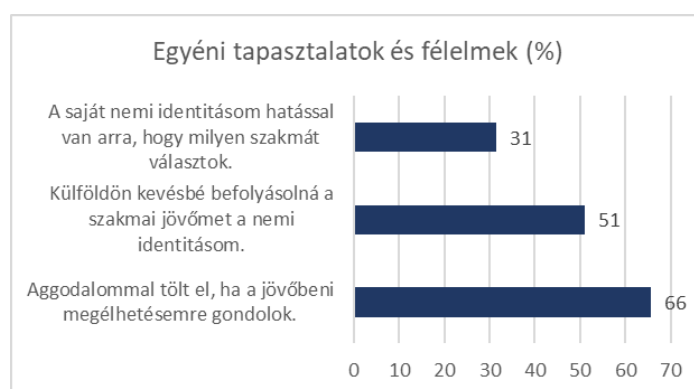
legkevésbé a nemi identitást mérő kérdésben az „egyéb” kategóriát jelölő kitöltők értenek egyet ezekkel a sztereotípiákkal (19-22%), majd a lányok (33-29%). Hasonló eredmények láthatók a nemi sztereotípiák alapján megragadott szakmák esetében is. Érdekes kiemelni, hogy azon túl, hogy a középiskolás fiúk inkább egyetértenek a sztereotípiákkal, mint a másik két csoport, az eredményekből az is látható, hogy a nőkkel szemben megjelenő sztereotip elképzelések minimálisan ugyan, de erőteljesebben megjelennek a középiskolások körében, mint a férfiakkal szembeni előítéletes elképzelések (3. ábra). A korcsoportok esetében jelentős különbség nem rajzolódott ki, ahogyan lakóhely tekintetében sincs szignifikáns különbség.

3. ábra – Nemi sztereotípiákkal kapcsolatos attitűd és tájékozottság nem alapján

Szakmai jövőkép

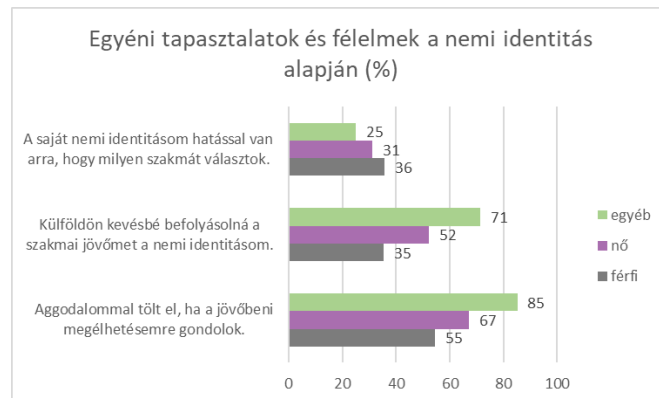
Végül az egyéni tapasztalatok és félelmek kapcsán azt láthatjuk, hogy a kitöltők 31%-a érezte úgy, hogy a nemi identitása hatással van a pályaválasztására, a fiatalok fele pedig úgy gondolta, hogy külföldön kevésbé befolyásolná szakmai jövőjét a neme. A kitöltők mintegy 66%-át aggodalommal tölti el, ha a jövőbeni megélhetésére gondol (4. ábra).

4. ábra – Egyéni tapasztalatok és félelmek összegző ábrája

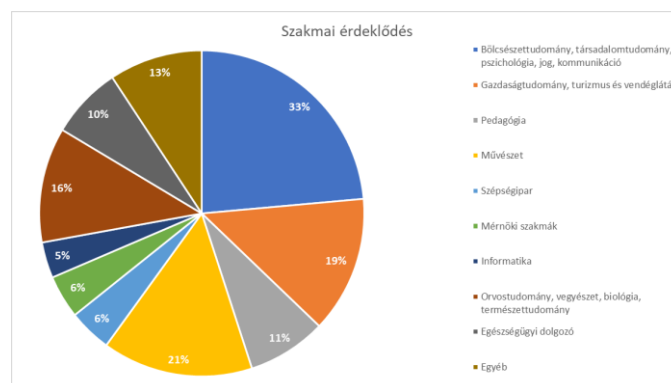
Az egyéni tapasztalatok és félelmek esetében látható, hogy bár a bináris nemi kategóriákon kívül elhelyezkedő fiatalok azok, akik a legkevésbé érzik azt, hogy a saját nemük hatással van a szakmai választásukra (25%), ezzel együtt ők azok, akik a leginkább azt látják, hogy külföldön kevésbé befolyásolná szakmai jövőképüket a nemük (71%). Őket követik a lányok, akik 31%-ban gondolják úgy, hogy a pályaválasztásukat meghatározza a nemük, valamint a fiúk, akiknél ez az érték (36%). Ez nem meglepő annak fényében, hogy ők értettek leginkább egyet a nemi sztereotípiákkal, így érthető, hogy ez a saját pályaválasztásukra is hatással van. A lányok több mint a fele (52%) gondolta úgy, hogy külföldön kevésbé befolyásolná szakmai

jövőjét a neme, a fiúk esetében ez csupán 35%. E két nemi kategórián kívül elhelyezkedő kitöltők aggódnak egyértelműen a leginkább a jövőbeni megélhetésük miatt (85%), őket követik a középiskolás lányok (67%), végül a fiúk (55%). A korcsoport és a lakóhely esetében azt láthatjuk, hogy a nemi identitás pályaválasztásra gyakorolt hatása leginkább a legfiatalabbakat (13-15 évesek) (39%) érinti, ahogyan ők azok, akik a leginkább azt gondolták, hogy ez máshogy lenne külföldön - 13-15 évesek és 16 évesek (52-53%) -, ezzel szemben aggodalmat leginkább valamivel idősebb korcsoport (18-20 évesek) (70-69%). A lakóhely esetében jelentős különbség nem látható (5. ábra).

5. ábra – Egyéni tapasztalatok és félelmek a nemi identitás alapján

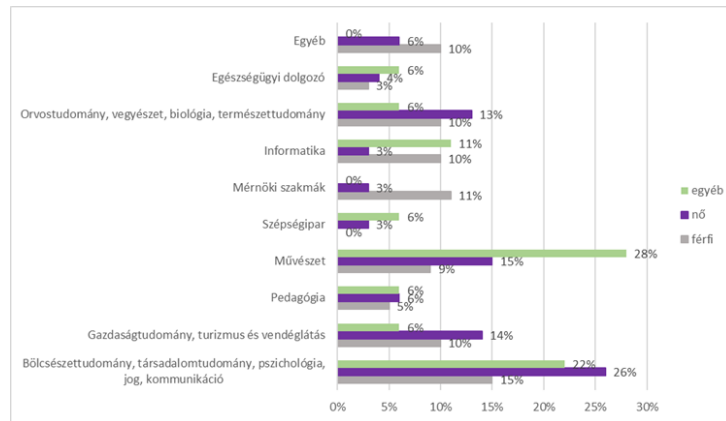
A felsorolt szakmák esetében azt láthatjuk, hogy a legtöbben a bölcsészettudományt nevezték meg jövőbeni szakmájuknak. Ezeknek az eredményeknek az értékelésekor a nemi sztereotípiák szakmai jövőképre gyakorolt hatása mentén befolyásoló erővel bírhat, hogy a minta 85%-a lányokból áll. Ezt követően a leggyakrabban megnevezett szakmák között szerepelt a művészet (21%), valamint a turizmushoz és gazdasági szektorhoz kapcsolódó szakmák (19%), illetve az orvostudományhoz és természettudományokhoz kapcsolódó területek (16%). Az informatika és a mérnöki szakmák elenyésző arányban jelentek csak meg (5-6%) (6. ábra).

6. ábra – Szakmai érdeklődés összesített ábrája

Míg a nemi identitás tekintetében a bináris kategórián kívül elhelyezkedő fiatalok 28%-a művészethez kapcsolódó szakmai érdeklődést nevezett meg elsőként, a lányok esetében ez az arány 15%, a fiúknál csupán 9%. A bölcsészettudomány területén is hasonló képet láthatunk: a lányok és az „egyéb” kategóriába tartozók 26-22%-a írt ehhez kapcsolódó szakmát, míg a fiúknak csupán 15%-a. Még jelentősebb az eltérés a mérnöki szakmák iránti érdeklődésben, amit első helyen a fiúk 11%-a, a lányok csupán 3%-a nevezett meg, az „egyéb” kategóriába tartozó kitöltők pedig nem említettek. Ezzel szemben az informatika területén a lányok érdeklődési aránya ugyanúgy 3%, a bináris kategóriákon kívül azonosuló fiataloké eléri a fiúk arányát (11-10%). Az orvosi és természettudományi, valamint a

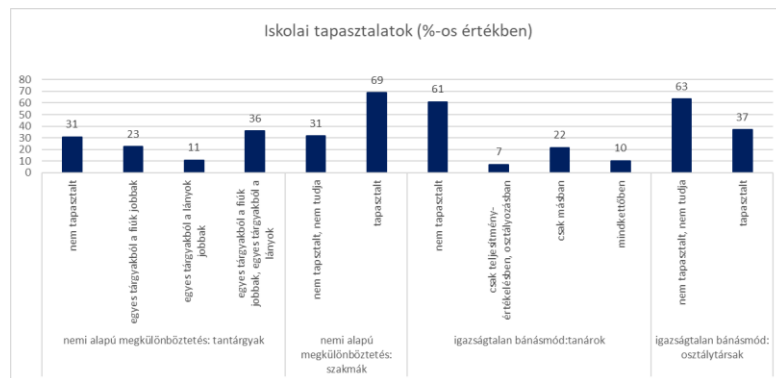
gazdasági szakmák esetében kisebb eltérést láthatunk, a lányok 13-14%-a érdeklődik ezek iránt, az "egyéb" kategóriát jelölők 6%-a. A hosszú évek óta mind társadalmilag, mind anyagilag méltatlanul alábecsült szakmák, amelyek a társadalom működése szempontjából elsődleges fontosságúak lennének és amelyekben a nők erőteljesen felülreprezentáltak, a fiatalokat szinte egyáltalán nem érdeklik. Egészségügyi dolgozó csupán 3-6%, pedagógus 5-6% szeretne lenni (a második megnevezett szakmák között is hasonló arányban jelentek meg, a harmadik szakmák között szinte egyáltalán nem neveztek meg ezeket) (7. ábra).

7. ábra – Szakmai érdeklődés nemi identitás alapján

Iskolai tapasztalatok

Az iskolai tapasztalatok esetében kirajzolódott legfőbb eredmények alapján az látható, hogy a fiatalok 69%-a tapasztalta, hogy arra utaltak az iskolában, hogy vannak férfias és nőies szakmák, ahogyan azonos arányban a tantárgyak tekintetében is észleltek nemi alapú megkülönböztetést. A nemük miatt a fiatalok 37%-a tapasztalt igazságtalan bánásmódot osztálytársai részéről és 39%-uk a tanáraik felől (8. ábra).

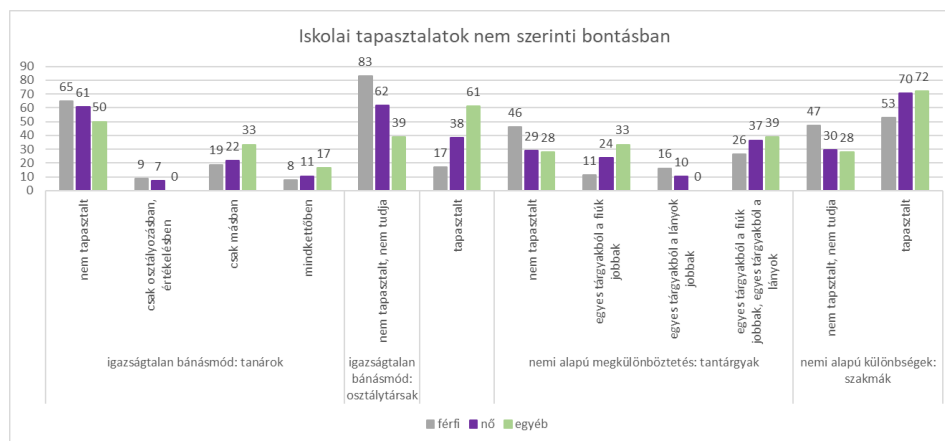

8. ábra – Iskolai tapasztalatok összesített ábrája

Az iskolai tapasztalatok esetében azt láthatjuk, hogy a lányok és a nemi identitás tekintetében a bináris kategóriákon kívül elhelyezkedő kitöltők általában magasabb arányban tapasztalnak igazságtalanságot, mint a fiúk. Az utóbbi csoport harmada tapasztalt már igazságtalan bánásmódot a tanárai részéről, 17% esetében ez az osztályozásban is megmutatkozott. A lányok kizárólag az osztályozás során 7%-ban, a további bánásmódban 22%-ban, mindkettőben pedig 11%-ban jelölték, hogy érte őket nemi alapú negatív diszkrimináció a tanárok részéről. A fiúk 9%-a kapott már rosszabb jegyet a neme miatt, 19%-kal a tanárai más formában bántak igazságtalanul, és 8%-uk esetében mindkét formában történt nemi alapú hátrányos megkülönböztetés. Az osztálytársak részéről is hasonló kép rajzolódik ki: a fiúk 17%-a, a lányok 38%-a és az „egyéb” kategóriát jelölők 61% tapasztalata, hogy igazságtalanul bántak vele osztálytársai a neme miatt (9. ábra).

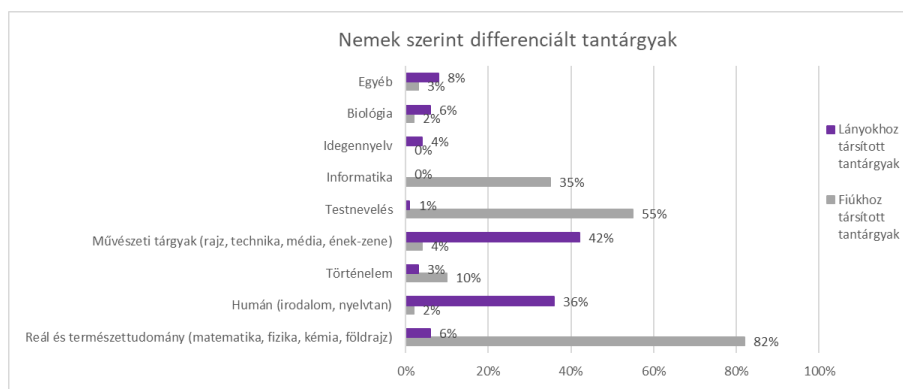
A szakmák esetében az eredmények rávilágítanak arra, hogy az „egyéb” kategóriát jelölő fiatalok 72%-a és a lányok 70%-a tapasztalta már, hogy az iskolában arra utaltak, hogy vannak „férfias” és „nőies” szakmák. Ezt a fiúknak is több mint a fele (53%) észlelte (9. ábra).

Míg a lányok és a bináris nemi kategóriákon kívül elhelyezkedő kitöltők 24-33%-ban azt tapasztalták, hogy utaltak rá az iskolában, hogy egyes tárgyakból a fiúk jobbak, addig a fiúk ezt csak 11%-ban észlelték. Inkább érzékelték (16%), hogy ez a fajta megkülönböztetés inkább a lányok irányába jelenik meg. Ezt a lányoknak csak 10%-a észlelte, az „egyéb” kategóriát jelölők nem jelezték, hogy találkoztak volna ilyenekkel. A legnagyobb arányban az látható, hogy a fiúkhöz és a lányokhoz is társítanak tantárgyakat az iskolában, ezt a fiúk 26%-a, a lányok 37%-a és az „egyéb” kategóriát jelölők 39%-a látta így (9. ábra).

9. ábra – Iskolai tapasztalatok nemi identitás alapján

Azt is megkérdeztük a kitöltőktől, hogy az említett utalásokat mely tantárgyak esetében tapasztalták. A kitöltők 66%-a nevezett meg olyan konkrét tantárgyat/tantárgyakat melyeket a fiúkhöz társítanak tanáraik, 42%-uk pedig olyan tantárgyakat, amiket a lányokhoz. Az eredményekből az látható, hogy a fiatalok tapasztalatai szerint még napjainkban is a reál tárgyakat a tanárok a fiúkhöz kötik (82%), ahogyan a testnevelést (55%) és az informatikát is (35%). A lányokhoz elsősorban a művészeti (42%) és a humán tárgyakat (36%) társítják. Minimális eltérés látható a biológia estében, amit valamivel inkább a lányokhoz, valamint a történelem, amelyet inkább a fiúkhöz rendelnek a tanárok (10. ábra).

10. ábra – A fiatalok tapasztalatai szerint a fiúkhöz és lányokhoz társított tantárgyak

Ezek az értékek a tantárgypreferenciát mérő változóban is megmutatkoznak. A fiúk a legtöbbször a történelmet (38%), a matematikát (30%), valamint az informatikát (16%) és fizikát (15%) jelölték kedvenc tárgyukként. A lányok által leginkább kedvelt tantárgy az irodalom (38%), a fiúkhöz hasonlóan a történelem (29%) és a biológia (24%) is. Ugyanakkor

21%-uk a matematikát is jelölte, 17%-uk pedig a rajzot. Csupán 7% az informatikát és 4% a fizikát. A kémiát inkább a fiúk (12%) jelölték kedvencnek, mint a lányok (7%). A testnevelés, az ének és a földrajz minimális eltéréssel alacsony arányban került be a kedvelt tantárgyak közé.

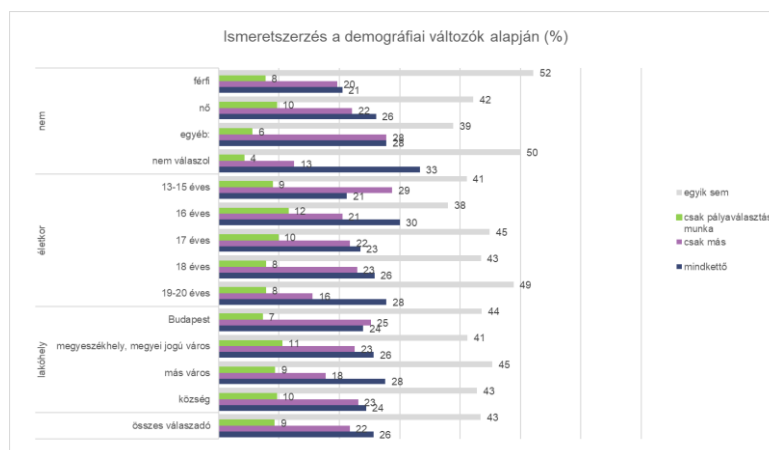
Azok a fiatalok, akik igazságtalan bánásmódot tapasztaltak a tanáraik részéről (akár az osztályozás, akár más tekintetben) az esetek 66,5%-ban ezt jelezték valaki felé. Amikor ezt az osztálytársaik részéről tapasztalták, csupán 58%-ban beszéltek róla. Ez alapján azt láthatjuk, hogy az esetek több mint egyharmadában a tanárok részéről érkező nemi alapú megkülönböztetés nem derül ki, ez az arány a korosztályon belüli visszaélések esetében még magasabb. Azok, akik jelezték ezeket a tapasztalataikat, a legnagyobb arányban a barátaiknak (82%) és a szüleiknek (76%) szóltak róla. Az osztályfőnököknek csak 34% jelezte, ahogyan más tanároknak is csupán 18%, az iskolapszichológusnak pedig csupán 8% (melyben az is szerepet játszhat, hogy az ő arányuk rendkívül alacsony). Ebből az látható, hogy a fiatalok inkább jelzik ezeket a tapasztalataikat olyan személyeknek, akik nem az iskola dolgozói (11. ábra).

11. ábra – A nemi alapú negatív diszkrimináció jelzése

Tájékozódás és igények

A tanórán történő ismeretszerzés esetében azt kérdeztük, hogy beszéltek-e már valamely óra keretében a nemi alapú megkülönböztetésről, illetve kimondottan a pályaválasztás kapcsán szóba került-e. A válaszadók több mint 50%-a még soha nem hallott tanórán a nemi alapú hátrányos megkülönböztetésről, vagy nem emlékszik rá, hogy szó esett volna róla. A munkaerőpiaci megkülönböztetés esetében még nagyobb ez a szám, 65% (12. ábra).

12. ábra – Nemi alapú egyenlőtlenségekkel kapcsolatos ismeretszerzés tanórán a demográfiai változók alapján

Az általános tájékozottságra is rákérdeztünk: nevezetesen arra, hogy hallott-e már arról, hogy fontos a nemek közötti esélyegyenlőség megteremtése. Tíz válaszadó közül kilenc hallott már erről. Minden csoportban meghatározó a tájékozottak aránya, de valamelyest többen emlékeznek erre a lányok, mint a fiúk, és a legalább 18 évesek körében, mint az ennél fiatalabb korcsoportokban. Lakóhely tekintetében a városokban élők inkább, mint a kisebb községekben lakók (13.ábra).

13. ábra – Hallott már arról, hogy fontos a nemek közötti esélyegyenlőség

Az információszerzés forrására is rákérdeztünk, amiből az látható, hogy több mint minden második válaszadó a barátoktól hallott a nemek közötti esélyegyenlőségről, velük beszélt erről a témáról. Összességében azonban a közösségi média a leggyakoribb forrás: a TikTok és az Instagram közül legalább az egyiket a válaszadók 69%-a jelölte meg, ha a Youtube-ot is idevesszük, már 78%, a Facebookkal együtt 82% az arány. A válaszadók átlagosan 4,4 forrást jelöltek meg a 12 lehetőség közül, a legtöbben a TikTOKot, a barátaikat és az Instagramot nevezték meg. Az iskolát és a tankönyveket jelölték a legkevesebben, ahogyan a tanárokat is csupán 36% (14.ábra).

14. ábra – Hol hallott a nemek közötti esélyegyenlőség fontosságáról?

Ezenfelül a nemek szerinti különbségekből az látható, hogy míg a lányok inkább a barátoktól (57%), TikTokról (60%) és Instagramról (55%) szerezték az információkat, a fiúk főként Youtuberól (58%), hírportálokról, Facebookról (50%) és a tanároktól (44-44%). A legfiatalabbak általában kevesebb forrást említettek (4,1), mint az idősebbek (4,5). Tőlük eltekintve a TikTok jelentősége a kor növekedésével egyre kisebb, és a Facebooké egyre nagyobb. A személyes csatornák (barátok, szülők, tanárok, osztálytársak) általában gyakrabban említett források a nagyobb településeken, mint a kisebbekben, a közösségi média tekintetében inkább fordított összefüggésű az iránya, míg a községekben élők 63%-a jelölte, addig a budapestieknek 51%-a.

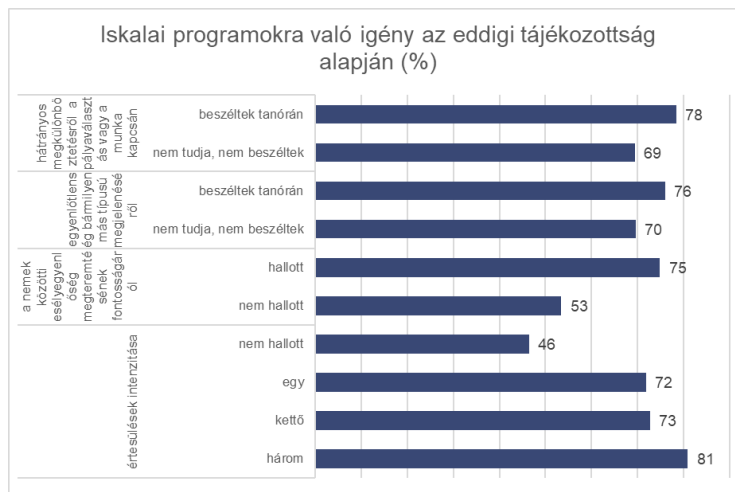
A tájékozódás összefüggésben áll azzal, hogy a nemek közötti egyenlőség témájában mennyire tájékozott a kitöltő, valamint azzal, hogy mennyire ért egyet a nemi sztereotípiákkal. Azok, akik nem beszéltek tanórán a nemi alapú hátrányos megkülönböztetésről (akár a pályaválasztás vagy az élet más területein), illetve nem hallottak más fórumokon sem róla, inkább gondolják, hogy a nők elsődleges feladata az otthonukról és családjukról való gondoskodás, míg a férfiaké a pénzkereset, valamint nagyobb mértékben értenek egyet azzal, hogy a mérnöki pálya a férfiaknak, míg a pedagógia és az egészségügyi gondozás a nőknek való. Ezzel szemben azok, akik tanórán hallottak az említett témákról kevésbé értenek egyet a sztereotípiákkal és tájékozottabbak a nemek közötti munkaerőpiaci egyenlőtlenség témájában, így inkább látják, hogy a férfiak felülreprezentáltak a magasabban fizető szakmákban, a nők átlagosan kevesebbet keresnek, mint a férfiak, nehezebben érnek el vezető beosztást, és általánosságban véve hátrányban vannak a munkahelyeken). Ez a típusú tájékozottság, ami kifejezetten a munkaerőpiaci egyenlőtlenségekre fókuszál nem függ össze azzal, hogy a kitöltő hallott-e már a nemek közötti egyenlőség fontosságáról (pl. TikTokról, barátoktól stb.), sem azzal, hogy más téma kapcsán beszéltek-e tanórán a nemi alapú hátrányos megkülönböztetésről. Ugyanakkor minél több területen szerez tudást a kitöltő (általános nemi alapú diszkrimináció, munkaerőpiac, nemek közötti egyenlőség fontossága), annál tájékozottabb és annál kevésbé ért egyet a nemi sztereotípiákkal. Ez az eredmény tehát egyértelműen rámutat arra, hogy amennyiben a munkaerőpiaci negatív diszkriminációval és annak felszámolásával kapcsolatban szeretnénk informálni a fiatalokat, akkor erre vonatkozó speciális iskolai képzésekre van szükség és a sztereotípiák csökkentéséhez minél szélesebb spektrumú ismereteket kell biztosítani a témában (15.ábra).

		Sztereotip attitűd	egyenlőtlenség-tudatos
tanórán nemi alapú hátrányos megkülönböztetésről információátadás pályaválasztás vagy munka kapcsán	nem beszéltek	0,0409	-0,0808
	beszéltek	-0,0771	0,1523
tanórán nemi alapú hátrányos megkülönböztetés	nem beszéltek	0,0760	-0,0311
	beszéltek	-0,0858	0,0351
nemek közötti esélyegyenlőség megteremtésének fontosságáról	nem hallott	0,5236	0,0305
	hallott	-0,0635	-0,0037
tájékozottság a különböző témák szerint	egyik sem	0,6812	-0,0131
	egyik	0,0028	-0,0789
	kettő a három közül	-0,0454	-0,0039
	mindhárom	-0,1378	0,1412

15. ábra – Tájékozódás, sztereotípiák és tudatosság

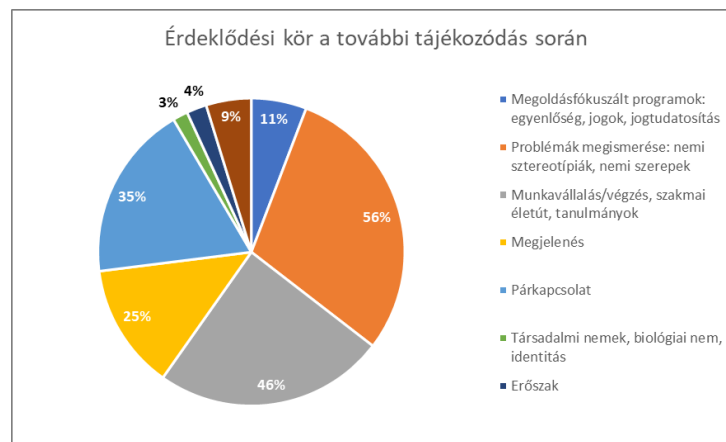
Erre ráadásul igényük is van a fiataloknak. A válaszadók közel háromnegyede (74%) örülne, ha iskolai program keretében hallhatna a nemi alapú hátrányos megkülönböztetés következményeiről és megszüntetésének lehetőségeiről. A leginkább a lányok és bináris kategóriákon kívül elhelyezkedő fiatalok (78-89%) (a fiúknak csak 45%-a) az idősebbek (18 évesek 77%-a, 13-15 évesek 68%-a), illetve a községekben élők (78%).

Ezenfelül az eddigi tájékozottság is összefügg az igényekkel. Az eredményekből látható, hogy azok, akik beszéltek a nemi alapú hátrányos megkülönböztetésről akár a pályaválasztás (78%), akár más téma kapcsán (76%), illetve hallottak már arról, hogy a nemek közötti esélyegyenlőség megteremtése fontos (75%), vagy akár mindháromról hallottak már (81%) nagyobb arányban igényelnek további információt a témában (16.ábra).

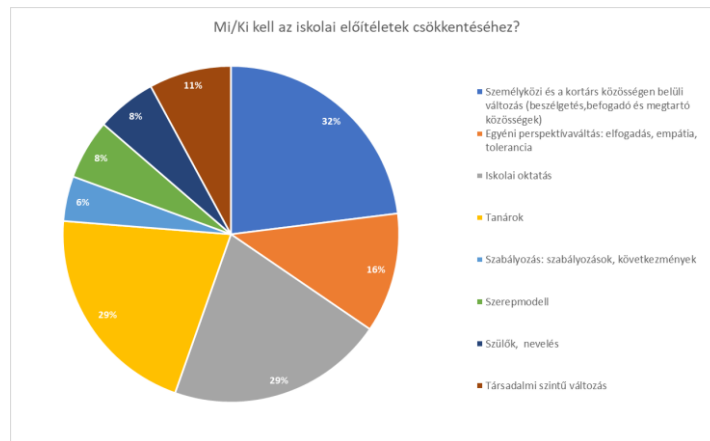
16. ábra – Az igény és a már meglévő tudás

Az igények feltérképezése során arról is megkérdeztük a fiatalokat, hogy milyen téma érdekelné őket. Azok, akik erre a nyitott kérdésre válaszoltak (68%) a legtöbbször a számukra fontos témák között a problémák megismerésére helyezték a hangsúlyt (56%) (szeretnének többet tudni a nemi sztereotípiákról, azokról a társadalmi dinamikákról, amik az egyenlőtlenségekhez vezetnek). A kitöltők 46%-a jelezte, hogy szívesen tudna meg többet a munkaerőpiaci egyenlőtlenségekről, 35%-ot a párkapcsolatok érdeklik, valamint a megjelenés (25%), illetve 11%-ukat a megoldások és a jogaik (17. ábra).

17. ábra – Érdeklődési kör

Végül még arról kérdeztük a középiskolásokat, hogy szerintük mire lenne szükség az iskolájukban ahhoz, hogy csökkenjen a nemi alapú előítélet mértéke. A válaszokból az látható, hogy a fiatalok elsősorban több beszélgetést és befogadó kortárs közösséget szeretnének (32%), emellett a tanároknál látják a változás kulcsát (29%), illetve az iskolai oktatásban szeretnének többet hallani a témáról (29%). Ugyanakkor fontosnak tartják egymás elfogadását és az empátia növelését is (16%). Megjelent a szülők és a nevelés szerepe és a szerepmoделlek is (8-8%), valamint olyan szabályozás vágya, ami az egyenlőséget segíti elő (6%). A válaszok között a fiatal korcsoport ellenére megjelent a rendszerszemlélet is, társadalmi szintű változásokat is szeretnének (11%) (ha a *“témáról szó esne a közéletben is”, szeretnék, “ha mindenkit ugyanúgy kezelnék nemtől függetlenül”*) (18. ábra).

18. ábra – A változás mozgatórugója

Összegzés

A középiskolásokkal végzett kérdőíves kutatás alapján azt láthatjuk, hogy a nemi szerepekkel és sztereotípiákkal kapcsolatos témában a lányok érdeklődése jelentősebb - ahogyan arra maga a kérdőívet kitöltők nemi eloszlása is rávilágít.

A vizsgálatban résztvevő fiatalok kiugró többsége (92%) úgy gondolja, hogy nem szabadna, hogy a nemi identitás határozza meg a munkahelyi lehetőségeket, ugyanakkor még így is hozzávetőleg minden harmadik középiskolás kitöltő elsősorban az otthonhoz kapcsolódó feladatokat köti a nőkhöz a pénzkeresetet pedig a férfiakhoz. A sztereotípiák esetében, ahogyan arra a szakirodalom is rámutat, jól látható, hogy a fiúk nagyobb arányban értenek egyet azokkal, továbbá legkevésbé a bináris nemi kategóriákon kívül elhelyezkedő fiatalok képviselik ezt a típusú attitűdöt. A tájékozottság esetében azt láthatjuk, hogy a kitöltők többsége észleli a nők munkaerőpiaci hátrányos megkülönböztetését, így nem meglepő, hogy sokukat aggodalommal tölti el, ha a jövőbeni megélhetésére gondol.

A szakmák és a kedvelt tantárgyak esetében látható, hogy melyek azok a tárgyak, amiket az iskolában az egyes nemekhez társítanak, és ezek milyen hatással vannak a szakmai jövőképre. Ahogyan a humán tárgyakat a lányokhoz rendelik, kedvelt tantárgyaik és a jövőképük is azokhoz kapcsolódik. Ez látható a fiúk esetében is, például az informatika és mérnöki területek kapcsán. Emellett a szakmák esetében intő jel, hogy az olyan alapvető fontosságú, de anyagilag és társadalmilag alulértékelt hivatásokat, mint a pedagógia és az egészségügyi gondozás, csak elenyésző százalék nevezte meg, amikor a szakmai érdeklődéséről kérdeztük.

Az iskolai tapasztalatok esetében fontos eredmény, hogy a kitöltők hozzávetőleg 70%-a a tantárgyak és a szakmák tekintetében is tapasztalt nemi alapú megkülönböztetést, közel 40%-uk pedig a neme miatt az igazságtalan bánásmód más típusaival is szembesült mind a tanárok, mind az osztálytársak részéről. Ezeket a tapasztalataikat pedig elsősorban barátaikkal és szüleikkel osztották meg, a tanárokhoz és más iskolai dolgozókhöz tehát csak alacsonyabb arányban vagy egyáltalán nem jutnak el ezek az információk.

További aggasztó eredmény, hogy a fiatalok 65%-a nem hallott még tanóra keretében a munkaerőpiaci nemi alapú diszkriminációról, sőt 43%-uk a nemi alapú hátrányos megkülönböztetés semmilyen típusáról sem. 10 válaszadóból 9 hallott már arról, hogy fontos a nemek közötti esélyegyenlőség megteremtése, azonban elsősorban a közösségi médiából tájékozódtak (82%), jóval csekélyebb arányuk (36%) jelölte meg a tanárokat információforrásként. Ezzel szemben jól látható, hogy a fiatalok háromnegyed szeretne erről a témáról többet tudni és a változás kapcsán hatalmas szükségük lenne a tanáraikra, közel

30%-uk szerint ők (is) kellenének ahhoz, hogy csökkenjenek az előítéletek az iskolában. Sokan szívesen tudnának meg többet a nemi alapú munkaerőpiaci egyenlőtlenségekről és azok felszámolásának lehetőségeiről, emellett pedig szeretnének tájékozódni a nemi sztereotípiákról, azok következményeiről, a párkapcsolatokról, a megoldásokról és jogaikról is. Ehhez azonban mindenekelőtt arra lenne szükség, hogy sem implicit, sem explicit formában ne igazoljuk a sztereotípiákat.

Az eredményekből látható, hogy ezek a típusú iskolai foglalkozások egyértelműen összefüggenek a sztereotípiák alacsonyabb mértékével. A nemek közötti munkaerőpiaci különbségekről és a pályaválasztással kapcsolatos egyenlőtlenségekről szóló beszélgetések pedig nagyobb tudatosságot eredményeznek. Emellett a kutatásban részt vevő középiskolás fiataloknál a társadalmi szintű változás igénye is megjelent, amelyben az iskola is kardinális szerepet tölt be.

A fiatalok szeretnének többet tudni a nemek közötti egyenlőségről, arról, hogy azt miként érhetjük el közösen, hogyan lehet rendszerszintű változást elérni, mert ahogyan ők is írják: *“A társadalomnak kéne megváltoztatnia a világnézetét a nőkről meg a férfiakról. Miért kéne becsoportosítani bárkit bárhová nemi előítéletek alapján?”*.

Felhasznált irodalom

- Banerjee, R., & Lintern, V. (2000). Boys will be boys: The effect of social evaluation concerns on gender-typing. *Social Development*, 9, 397–408. <https://doi.org/10.1111/1467-9507.00133>
- Bian, L., Leslie, S. J., and Cimpian, A. (2017). Gender stereotypes about intellectual ability emerge early and influence children's interests. *Science (New York, N.Y.)* 355, 389–391. doi: 10.1126/science.aah6524
- Bian, L., Leslie, S. J., and Cimpian, A. (2017). Gender stereotypes about intellectual ability emerge early and influence children's interests. *Science (New York, N.Y.)* 355, 389–391. doi: 10.1126/science.aah6524
- Blakemore, J. E. O. (2003). Children's beliefs about violating gender norms: Boys shouldn't look like girls, and girls shouldn't act like boys. *Sex Roles: A Journal of Research*, 48(9-10), 411–419. <https://doi.org/10.1023/A:1023574427720>
- Camussi, E., Annovazzi, C., Montali, L., & Ginevra, M. C. (2018). Gender-sensitive career counseling: An innovative approach. In L. Nota & S. Soresi (Eds.), *Counseling and coaching in times of crisis and transition: From research to practice* (pp. 139–150). Routledge/Taylor & Francis Group. <https://doi.org/10.4324/9781315266596-12>
- Chrisler, J. C., & McCreary, D. R. (2010). *Handbook of gender research in psychology* (Vol. 1). New York: Springer
- Csüllog, K., D. Molnár, É., & Lannert, J. (2014) *A tanulók matematikai teljesítményét befolyásoló motívumok és stratégiák vizsgálata a 2003-as és 2012-es PISA-mérésekben*. In: Hatások és különbségek. Másodelemzések a hazai és nemzetközi tanulói képességmérések eredményei alapján. Oktatási hivatal, Budapest, 165-211. ISBN 978-615-80018-0-9
- Devine, P. G. (1989). Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(1), 5–18. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.56.1.5>
- Dicke, A. L., Safavian, N., & Eccles J. S. Traditional Gender Role Beliefs and Career Attainment in STEM: A Gendered Story? *Front Psychol.* 2019 May 8;10: 1053. doi: 10.3389/fpsyg.2019.01053. PMID: 31139116; PMCID: PMC6519300.
- Ferguson, T. J., & Eyre, H. L. (2000). Engendering gender differences in shame and guilt: Stereotypes, socialization, and situational pressures. In A. Fischer (Ed.), *Gender and emotion: Social psychological perspectives*, 254–277. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Gill, M. J. (2004). When information does not deter stereotyping: Prescriptive stereotyping can foster bias under conditions that deter descriptive stereotyping. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40, 619–632. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2003.12.001>.
- Halim, M. L. D. (2016). Princesses and superheroes: social-cognitive influences on early gender rigidity. *Child Dev. Perspect.* 10, 155–160. doi: 10.1111/cdep.12176
- Jackson, S. (2007). “She might not have the right tools and he does”: children's sense-making of gender, work and abilities in early school readers. *Gender Educ.* 19, 61–77. doi: 10.1080/09540250601087769
- Liben, L. S., Bigler, R. S., Ruble, D. N., Martin, C. L., & Powlisha, K. K. (2002). The developmental course of gender differentiation: Conceptualizing, measuring, and evaluating

- Lobue, V., & Deloache, J. S. (2011). Pretty in pink: The early development of gender-stereotyped colour preferences. *The British journal of developmental psychology*, 29(Pt 3), 656–667. <https://doi.org/10.1111/j.2044-835X.2011.02027.x>
- osuls, K. M., Ruble, D. N., Tamis-LeMonda, C. S., Shrout, P. E., Bornstein, M. H., & Greulich, F. K. (2009). The acquisition of gender labels in infancy: Implications for gender-typed play. *Developmental Psychology*, 45, 688–701. <https://doi.org/10.1037/a0014053>.
- Prentice, A. D., & Carranza, E. (2002). What women and men should be, shouldn't be, are allowed to be, and don't have to be: The contents of prescriptive gender stereotypes. *Psychology of Women Quarterly*, 26, 269–281. <https://doi.org/10.1111/1471-6402.t01-1-00066>.
- Ruble, D. N., Taylor, L. J., Cyphers, L., Greulich, F. K., Lurye, L. E., and Shrout, P. E. (2007). The role of gender constancy in early gender development. *Child Dev.* 78, 1121–1136. doi: 10.1111/j.1467-8624.2007.01056.x
- Siyanova-Chanturia, A., Warren, P., Pesciarelli, F., and Cacciari, C. (2015). Gender stereotypes across the ages: on-line processing in school-age children, young and older adults. *Front. Psychol.* 6:1388. doi: 10.3389/fpsyg.2015.01388
- Skočajić, M. M., Radosavljević, J. G., Okičić, M. G., Janković, I. O., & Žeželj, I. L. (2020). Boys just don't! Gender stereotyping and sanctioning of counter-stereotypical behavior in preschoolers. *Sex Roles: A Journal of Research*, 82(3-4), 163–172. <https://doi.org/10.1007/s11199-019-01051-x>
- Sullivan, J., Moss-Racusin, C., Lopez, M., & Williams, K. (2018). Backlash against gender stereotype-violating preschool children. *Plos ONE*, 13, 1–24. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0195503>
- Tajfel, H. (1981). *Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology*. Cambridge, England: Cambridge University Press
- Thébaud, S., & Charles, M. (2018). Segregation, stereotypes, and STEM. *Social Sciences*. 7. 111. 10.3390/socsci7070111.
- Wang, M. T., & Degol, J. (2013). Motivational Pathways to STEM Career Choices: Using Expectancy-Value Perspective to Understand Individual and Gender Differences in STEM Fields. *Developmental review : DR*, 33(4), 10.1016/j.dr.2013.08.001. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2013.08.001>
- Weisgram, E. S., Fulcher, M., & Dinella, L. M. (2014). Pink gives girls permission: Exploring the roles of explicit gender labels and gender[1]typed colors on preschool children's toy preferences. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35, 401–409. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2014.06.004>.
- Wilbourn, M. P., and Kee, D. W. (2010). Henry the nurse is a doctor too: implicitly examining children's gender stereotypes for male and female occupational roles. *Sex Roles* 62, 670–683. doi: 10.1007/s11199-010-9773-7
- Zosuls, K. M., Ruble, D. N., Tamis-LeMonda, C. S., Shrout, P. E., Bornstein, M. H., & Greulich, F. K. (2009). The acquisition of gen[1]der labels in infancy: Implications for gender-typed play. *Developmental Psychology*, 45, 688–701. <https://doi.org/10.1037/a0014053>.

